

Sünnetin İslâm Hukukundaki Yeri ve Önemi

Abidin SÖNMEZ

GİRİŞ:

I — SÜNNETİN LÜGAT VE İSTİLÂH MA'NÂSI:

a) L ü g a t M a ' n â s ı : Sünnet lügat mâ'nâsı ile «âdet, gidış» ve «yol» mânâlarına gelmektedir (1). Daha açık bir ifade ile söylemek gerekirse «takip edilmesi âdet olan yol» demektir. Mutât fiil ve hareket tarzı ve ecdattan kalan örf mânalarını da tazammun eder.

Araplar, atalarının âdet ve örflerine son derece bağlı idiler. Onların yolunu takip etmeyi bir fazilet addederlerdi (2). Onların bu hali müteaddit Kur'ân âyetleri ile açıklanmıştır. Bir âyet-i kerîmede şöyle denilmektedir:

«Onlara «Allah'ın indirdiğine inanın ve tâbi olun» denildiği zaman onlar, «hayır, biz atalarımızı neyin üzerinde bulduksa ona uyarız» dediler. Ya ataları bir şey anlayamaz ve doğruyu seçemez idiyse de mi (ona uyacaklar)?» (3).

İşte arapların atalarından tevârüs ettikleri bu hayat biçimi, İslâm'dan önce sünnet olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca sünnet kelimesi, pek çok Kur'ân âyetlerinde zikredilmiştir ki, bunlardan birkaçı şöyledir:

«Sen bizim âdetimizde hiçbir değişiklik bulamazsın» (4).

«Kur'ân'a iman etmezler. Halbuki evvelki inkârcılar hakkında Allah'ın sünneti geçmiştir» (5).

1 — Prof. Dr. Talât Koçyiğit, Hadis Usulü, s. 15; Ömer Nasuhi Bilmen, İstilâhât-ı Fikhiyye Kâmusu, c. 1, s. 133.

2 — İslâm Ansiklopedisi, c. 5, s. 47.

3 — Bakara Sûresi, â. 170.

4 — İsrâ Sûresi, â. 77.

5 — Hıcr Sûresi, â. 13.

«İşte bundan önce geçen münafıklar hakkındaki Allah'ın kanunu böyledir. Allah'ın kanununu değiştirmeye asla imkân bulamazsın» (6).

Mezkûr âyetlerde geçen «sünnet'ullah» terkibi, Allah'ın âdeti, Allah'ın kanunu mânâlarına gelmektedir.

Hz. Peygamber (S.A.V.) in bir hâdis-i şerîflerinde de sünnet, yukarıda zikrettiğimiz mânâlarda kullanılmıştır ki, şöyledir:

«Kim güzel bir âdete vesîle olursa o kimseye kıyâmete kadar hem kendi ecri, hem de onunla amel eden kimselerin ecri vardır (7). Aynı hadîsin aksi de vâridir. Demek ki «yol ve gidiş» iyi olabileceği gibi kötü de olabilir (8).

b) I s t î l â h M â n â s ı : Yüce İslâm dîni geldikten sonra sünnet yeni bir mânâ kazandı. Müslümanlar artık eski müşrik cedlerinin örf ve âdetlerine uyup gidemezlerdi. İslâm cemaâtının yeni bir sünnete riâyet etmesi gerekli idi. Her mü'min bundan sonra hâl ve harekâtında Peygamber (A.S.) in ve ashâbının hâl ve hareketlerini kendisi için örnek tutmakla mükellef idi (9). İşte sünnet böylece yeni bir istilâhî mânâ kazandı. Bu mânâ da hadîs usulcileri ile hadîsciler arasında değişik mânâ kazandı.

Usûlcülere göre sünnet denildiği zaman Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleri akla gelir.

Hadîsciler arasında sünnetin kazandığı mânâ ise daha umumîdir. Ve Hz. Muhammed'e peygamberlik gelmeden önceki hayatını da ihtivâ eder. Bu mânâda sünnet, Hz. Muhammed'in peygamberlikten önceki ve sonraki hayatlarında söylediği sözleri, fiilleri ve takrirleridir (10). Bu mânâ-sı ile hadîs kelimesi, aynı mânâda kullanılan sünnetle müradif olmaktadır (11).

Şu halde sünnet denilince hadîs, hadîs denilince de sünnet anlaşılır.

6 — Ahzâb Sûresi, â. 62. Ayrıca bkz. Enfâl Sûresi, â. 8; Kehf Sûresi, â. 55; Ahzâb Sûresi, â. 38; Fâtır Sûresi, â. 62.

7 — Müslim, Sahih, K. Zekât, hadîs no: 69.

8 — Hadîs Usulü, s. 15.

9 — İslâm Ansiklopedisi, c. 5, s. 47.

10 — Hadîs Usulü, s. 15; Muhammed el-Hudârî, Târîhu't-Teşrî'il-İslâmî, s. 35.

11 — Prof. Dr. Talât Koçyiğit, Hadîs Tarihi; Prof. Abdülvehhâb Hallâf (ter. Doç. Dr. Hüseyin Atay) İslâm Hukuk Felsefesi, s. 40.

II — SÜNNETİN ÇEŞİTLERİ

a) **K a v l î S ü n n e t** : Hz. Peygamber'in herhangi bir mesele hakkındaki şifâhî beyânıdır.

b) **F i ' l î S ü n n e t** : Hz. Peygamber'in namaz, oruc, hac, zekât gibi çeşitli ibâdetlerindeki davranışlarına âid sahâbenin nakletmiş olduğu haberlerdir.

c) **T a k r î r î S ü n n e t** : Sahâbe-i kirâm tarafından söylenen bir sözü veya işlenen bir fi'li Hz. Peygamber'in işitip veya görmesi yahut da kendisine nakledilmesi halinde reddetmeyip sükût etmesi, güzel karşılması veya te'yîd etmesidir. Sahâbenin kitab ve sünnette hüküm bulunmayan herhangi bir mesele hakkındaki ictihâdı ve takrîrî sünnetten sayılmıştır (12). Bu üç çeşit sünnetin İslâm hukukundaki yerini ve önemini yeri geldikçe ayrıca zikredeceğiz.

III — SÜNNETİN KONUSU

Hz. Peygamber'in sünnetinin kavli, fi'li ve takrîrî olmak üzere üçe ayrıldığını beyan ettik. Bu üç nevi sünnetin hepsi de İslâm hukuku yönünden birer delildirler. Sâdece belirli bir sahâya âid olmayıp yaşanan hayatı olduğu gibi yansıttıklarını söylemek mümkündür.

İslâmî ahkâma, medenî ve cezâ hukukuna, dînî vazifelere, helâl ve harama, şer'î tahârete, yiyecekler hakkındaki şer'î hükümlere, muâşerât ve âdâba âid olanlarla, akâide, âhiretteki mükâfat ve mücazata, Cennet ve Cehenneme, meleklerle, hilkate, vahye, geçmiş peygamberlere ve hasılı insan ile Allah arasındaki münasebetlere teallük eden her şeye dâirdir (13).

Daha kısa bir ifade ile belirtmek geerkirse diyebiliriz ki, din, i'tikâd, ibâret, ahlâk ve muâmelâtтан ibarettir. İşte Hz. Peygamber'in bu dört mevzua âid pekçok hadîsleri mevcuttur. Çünkü o, kendisine tabî olanlara yalnız din ve âhirete âid bilgiler vermekle kalmıyordu. Hayatın bütün faaliyetlerine teallük eden kanunlar da verdi. Sadece vermekle kalmadı, aynı zamanda bir devlet kurdu ve onu idare etti (14). Görüldüğü gibi Hz. Peygamber'in sünneti, insan hayatının hem dünyasını ve hem de âhiretini olduğu gibi kucaklamaktadır.

12 — Hadîs Usûlü, s. 16.

13 — İslâm. Ansiklopedisi, s. 48.

14 — Prof. Dr. Muhammed Hamîdullah (ter. Kemal Kuşcu), İslâma Giriş, s. 113.

IV — SÜNNET VE HİKMET

Kurân-ı Kerim'de geçen hikmet kelimesinin pekçok yerde «kitâb» karşılığında kullanıldığı sarıhtir. Ancak sünnet mânâsına geldiği de vâridir. Nitekim Allah (C.C.) bir âyet-i kerîmesinde şöyle buyurmuştur:

«Andolsun ki, mü'minler daha evvel apaçık ve kat'i bir sapıklık içinde bulunuyorlarken Allah, içlerinden ve kendilerinden onlara âyetlerini okur, onları tertemiz yapar, onlara Kitap ve hikmeti öğretir bir peygamber göndermiş olduğu için büyük bir lütfunda bulunmuştur» (15).

Birçok İslâm ulemâsı ve müfessirler zikri geçen âyetteki hikmet kelimesinin buradaki mânâsı üzerinde durmuşlar ve Allah'ın isminden sonra Peygamberin zikredilmesine ve Allah'a îmandan sonra Peygambere îmanın şart kılınmasına kıyasla Kur'ân'dan sonra da hikmetin zikredilmesini dikkate almışlar ve bunun sünnetden başka birşey olmadığı görüşünde ittifak etmişlerdir (16).

İmâm-ı Şâfiî bu hususta şöyle söylemiştir: Kur'ân ilmine vâkıf kimselerden işittiğime göre hikmet Hz. Peygamber'in sünnetidir. Çünkü önce Kur'ân zikredilmiş, onu hikmet takibetmiştir. Allah insanlara kitab ve hikmeti öğretmek sûretiyle onlara yaptığı büyük lütufdan bahseder. Bu bakımdan hikmetin sünnetden başka birşey olduğunu söylemek mümkün değildir. Zirâ hikmet kitabla birlikte zikredilmiştir. Aynı zamanda Allah. Peygamberine ittibayı farz kılmıştır. Peygamberine îmanı kendisine îman ile birlikte farz kılınan şeyin de Peygamber'in sünnetinden başka birşey olmadığı anlaşılır (17).

Âyetin medlûlünden de anlaşılmaktadır ki, yüce İslâm dîninini açıklanmasında Kitab'dan sonra Sünnet yer alır, Kur'ân'dan sonra hükmü birçok mer'î olan mevzudur (18).

15 — Âli İmrân Sûresi, â. 164.

16 — Hadis Tarihi, ş. 13.

17 — Risâletü's-Şâfiî, s. 78 (Hadis Tarihi, s. 13'den)

18 — İslâm Ansiklopedisi, c. 5, s. 49.

BİRİNCİ BÖLÜM

A) SÜNNETİN İSLÂM HUKUKUNDAKİ UMÜMÎ YERİ

I — HZ. MUHAMMED'İN ÖRNEK AHLAKI

Cenâb-ı Hak Hz. Muhammed'i bütün beşeriyete örnek bir insan ve örnek bir peygamber olarak gönderdiğini açıklamıştır. Bu hususta bir âyet-i kerîmesinde şöyle buyurur:

«Şânım hakkı için size kendinizden öyle bir Rasûl geldi ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Mü'minleri cidden esirgeyicidir, bağışlayıcıdır» (19).

Mü'minlerin azab görmesi şöyle dursun zahmet çekmeleri bile onu son derece müteessir eder. Onun zaman zaman şiddet göstermesi, müteessir olmadığı için değil, risâlet vazifesi sebebiyledir.

O öyle bir Rasûl'dür ki, son derece izzet ve şeref sahibidir. Hiçbir zaman mü'minlerin elem ve kederli olmasını istemez. Bizzat beşer cinsinden olması ve izzet sahibi bulunması hasebi ile onların bütün dert ve kederlerini duyar. Üstünüze titrer ve salâhımıza hayır ve izzetinize çok haristir. Üzerinize toz kondurmak istemediği gibi sizi saâdet ve selâmetin en yüce mertebesine ulaştırmak Cennet ve rızâ-yı ilâhiye erdirmek için bütün hırsları ile uğraşır. Sadece günahsız mü'minlere değil, aynı zamanda günahkârlara ve Hak'dan yüz çevirenlere bile acır. (20).

İşte kurtuluşa ermek isteyen kimse o yüce Rasûl'in izini takip etmeye ve ondan kıl payı kadar ayrılmamaya gayret göstermelidir. Allah onu bütün âlemlere rahmet olarak göndermiştir. Bütün insanlığa hareket ve davranışlarında bir güzel ahlâk örneğidir. Nümûne-i imtisâldir. Onun bu hali, bir Kur'ân âyetinde şöyle ifade edilmiştir:

19 — Tevbe Sûresi, â. 128.

Cenâb-ı Hak, bu âyet-i kerîmesinde kendi isimlerinden olan "Raûf, Rahîm" adlarını lütfen habîb-i edîbine de iltak etmiştir ki, buna peygamberlerinden hiçbiri mazhâr olamamıştır. (Hasan Basri Çantay, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim, c. 1, s. 303, 120 nolu dipnot).

20 — Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dîni Kur'ân Dili, c. 4, s. 128.

«Senin için muhakkak ve muhakkak tükenmeyen bir mükâfat vardır. Hiç şüphesiz sen büyük bir ahlâk üzerindesin» (21).

İşte bu âyetlerin medfûlü gereğince yüce Peygambere imtisâl ve izinden gitmek, bir emr-i ilâhîdir ve vesîle-i necâtîr.

II — HZ. MUHAMMED'E İTÂA'TIN ESASI

a) Genel Olarak : Allahü Teâlâ yer yüzündeki kullarına emir ve yasaklarını aralarından seçmiş olduğu peygamberleri vasıtası ile bildirmiştir. Durum böyle olunca emir ve yasakları bildirme görevi kendisine verilen mümtaz kişiye de îman ve aynı zamanda itaat etmek kesinlikle emredilmiştir. Hiç bir sûretle isyankâr davranışlarda bulunmak, mü'min bir kişiye yaraşmaz.

İşte Hak Teâlâ gerek îman ve muhabbet ve gerekse itâ'at husûsunda bizzat Kur'ân-ı Kerîm'de müteaddit âyetleri ile beyan etmiş, kendisine îmandan sonra peygamberine îmânı, kendisine muhabbetten sonra Hz. Peygamber'e muhabbeti ve kendisine itâ'attan sonra da Peygamber'ine itâ'atı mü'min olabilmenin bir gereği olarak şart koşmuştur.

b) H z . P e y g a m b e r e İ m â n : Mü'min, îman esasları arasında yer alan Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna da inanmak zorundadır. Peygambere îman, bizzat şehadet ve tevhîd kelimelerinde Allah'a îmandan sonra yer almıştır. Çünkü dînin tebliğ ve açıklama vazifesini üzerine alan zâtâ kesin olarak inanmalıdır ki, onun Allah tarafından getirdikleri şüphe ve tereddüt edilmeden kabûl edilebilsin. Hz. Peygambere îmân demek, onun Cenâb-ı Hak'dan aldığı vahyin delâletine ve aynı zamanda kendi sünnet-i mutahhasesine yürekten inanmak demektir. Bu husûsu dile getiren pekçok Kur'ân âyetleri vardır ki bir âyette Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

« (Münafıklar) «Allah'a da Peygamber'e de inandık, itâ'at ettik» derler de sonra bunun arkasından içlerinden bir zümre yüz çevirirler. Bunlar mü'min adamlar değildir.

Onlar aralarında hükmetmesi için Allah'ın Rasûlüne dâvet edildikleri vakit (bakarsın ki,) bir fırkası hemen yüz çevirip dönücüdürler» (22).

Mezkûr âyet hakkında biraz düşünülecek olursa, bir dînin bütümünü onun içinde bulmak mümkündür. Yani îmân lâftan ibaret değildir. Ya-

21 — Kalem Sûresi, â. 3,4.

22 — Nur Sûresi, â. 47, 48.

nız dil ile «Allah'a ve Rasûlüne îmân ettim» demekle gerçekte mü'min olunmaz. Bununla beraber samimi olarak kalbden inanmak ve sadakata sebat etmek ve bizzat emir ve yasakları efali ile isbât etmek gerekir.

Bunu isbat edecek olan delillerden biri de hakkına razı olmak ve bir ihtilâf hâlinde Allah ve Rasûlünün hükmüne dâvet edildiği zaman icâbet ve itaat etmektir. Halbuki «inandık, müslümanız» diyenler içinde öyleleri vardır ki, îmân yalnız dilindedir. Bunlar ise mü'min değil münafıklardır. Hâklarına razı olmazlar. Bir kısmı sözünde durmaz, dönüverir. Bir kısmı da sözünden dönmese bile herhangi bir nizada Allah ve Rasûlünün hükmüne dâvet edildikleri vakit yüz çevirirler. Şayet hak kendilerinin olursa Rasûlullah'ın hükmüne gönülden inkıyâd ve itimat ederler (23). Halbuki gönülden îmân etmiş, kayıtsız ve şartsız Allah ve Rasûlüne teslim olmuş hakiki mü'minler için Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur.

«Mü'minler arasında hüküm vermek için Allah'a ve Rasûlüne dâvet olundukları vakit onların sözü ancak «dinledik ve itâât ettik» demeleridir. İşte asıl muradlarına erenler bunlardır.»

«Kim Allah'a ve Rasûlüne itâât ederse (geçmiş günahlarından dolayı) Allah'dan korkarsa (gelecek günahlarından nâsi de) ondan sakınmasa kurtuluşu bulanlar da bunların tâ kendileridir.» (24).

Mezkûr âyetlerin gayet sarîh olan mânâlarından anlaşılmaktadır ki, önce îmân gelmekte, bu îmânla birlikte muhabbet ve itaat da gerekmektedir.

c) Hz. Peygambere Muhabbet: Rasûlullâh (S.A.V.) e îmân ile birlikte aynı zamanda sevgi ve muhabbetin de bulunması gerektiği gayet tabiidir. İmânın neticesi muhabbeti doğurur. Bu sevgi, rahmet ve merhamet Peygamberine karşı bir sevgidir. Yine Allah'dan sonra en çok sevmemiz ve sınırsız sevgi ile bağlanmamız gereken yüce Rasûldür. Bunun için mü'min, onu, ebeveyninden, âile efradından ve hatta kendi nefsinden daha çok sevmedikçe gerçek mânâda îmân etmiş olmamaktadır.

Yüce Allah da kendine muhabbeti, Rasûlünün muhabbetine bağlanmış ve bir âyet-i kerîmesinde şöyle buyurmuştur:

«De ki, eğer siz Allâh'ı seviyorsanız, hemen bana uyun ki, Allah da sizleri sevsin ve suçlarınızı mağfiretle örtsün. Allah gafûr'dur, rahîm'dir.

23 — Hak Dîni Kur'ân Dili, c. 5, s. 3531.

24 — Nur Sûresi, â. 51, 52.

De ki, Allah'a ve Peygamber'e itâ'at edin. Eğer aksine giderlerse şüphe yok ki Allah kâfirleri sevmez.» (25).

Şu halde Allah'ı sevenler, «bana tâbi olanlarla birlikte varlığımı Allah'a teslim ettim» diyen ve emr-i ilâhîyi tebliğ eden Hz. Muhammed'e muhâlefet etmemek mecburiyetindedirler. Fakat sadece muhalefet etme-me yetmez, aynı zamanda onlar da «yönümü ve yüzümü Allah'a çevirdim» diyerek onun talimâtına ve tebliğâtına tâbi olmak ve Hz. Peygamber'i kendilerine numûne-i imtisâl addeylemek mecbûriyetindedirler. Bunun aksini iddia etmek gülünç olur. Çünkü o zaman «ben Allah'ı severim ama emrini dinlemem, O'nun sevdiğini sevmem ve onu sevenleri, aynı zamanda kendi yolunu göstermek üzere gönderdiklerini sevmem, onlara benzemek istemem» demektir. Rasûlullah (S.A.V.) e ittiba etmemek aynı zamanda onun temsil ettiği ulvî düşünceyi ve düsturu sevmemek ve kabul etmemek mânâsına gelir.

Âvetin nüzûl sebebi hakkındaki görüşe de kısaca işâret edecek olursak bu hakikatın daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir.

Rivâyete göre mezkûr âyet nâzil olduğu zaman münafıkların reîsi Abdullah bin Ubey, Hz. Muhammed'in kendine itâ'at ve ihâdeti Allah'a itâ'at gibi tuttuğunu ve kendisine Hristiyanların İsâ'ya muhabbetleri seklinde kendini sevmeyi emrettiğini fitne çıkarmak için etrafa yaymaya başlamış idi ki, bunun üzerine «De ki, Allah'a ve Peygamber'e itâ'at edin» (26) meâlindeki âyet-i kerîme nâzil oldu ve kesinlikle öyle bir şüphenin vârid olmadığını gösterdi.

Rasûlullah (S.A.V.) e tâbi olmak ve onu sevmek, nasârânın Hz. İsâ hakkındaki düşündükleri gibi değildir. Yalnız bütün muhabbeti münhasıran Allah'da toplayıp, ancak Allah'a arz-ı teslimiyet ile itaat etmekte ve Hz. Muhammed'e de sırf Allah'ın elçisi, bir me'mûru, hidâyet ve ilâhî emirlerin bir tebliğcisi olduğundan dolayı sırf Allah için ittiba etmektir.

Birine ittiba ederken, onun karşısında istiklâline müdahale edecek diğer birini hesaba katmak başka şeydir, müstakillen ve münferiden ona ittiba ederek onun nâmına, onun bir elçisini ve me'mûrunu tanımak yine başka şeydir. Bir elçiyi tanımak, onun kendisini değil, gönderen efendisini tanımaktır. Elçiyi tanımamak da aynı şekilde efendiyi tanımamaktır. Bir devletin elçisini reddetmek o devleti ve onun kanunla-

25 — Ali İmrân Sûresi, â. 32, 33.

26 — Âli İmrân Sûresi, â. 33.

rını reddetmek anlamına geldiği gibi, Allah'ın Rasûlünü reddetmek de aynı şekilde Allah'ı tanımamak ve kabul etmemektir. Bu ise apaçık küfürdür (27).

Bunun için Allah'a muhabbetin esası, Hz. Peygamber'e muhabbet ve itâ'ata dayanır. Bundan çekinenlerin mü'min olması gâyet tabii mümkün değildir.

d) H z . P e y g a m b e r e İ t â ' a t :

a) K u r ' â n ' a G ö r e : Peygambere îmân ve muhabbet onun Allah tarafından getirdiği emirlere ve yasaklara kayıtsız ve şartsız itâ'atı da gerektirir. İşte yüce Rabbimiz bu son derece önemli olan hususu müteaddit Kur'ân âyetleri ile mü'minlere duyurmuştur.

Şimdi bu âyetlerden bazılarına işaret edelim:

1) «Biz her peygamberi, ancak Allah'ın izni ile kendisine itâ'at olunmak için gönderdik. Onlar kendilerine zulmettikleri vakit sana gelip de Allah'dan mağfiret dileselerdi, onlara (sen) Peygamber de mağfiret isteyiverseydi'n), elbette Allah'ı, tevbeleri hakkıyla kabul edici, çok esirgeyici bulacaklardı» (28).

Ayetten gâyet açık olarak anlaşılmaktadır ki, Peygamber'e itaat Allah'ın emrine itaat; ona ısyân Allah'a ısyândır.

2) «Allah'a ve Rasûlüne itâ'at edin. Ve O'nun emirleri ile yasaklarına aykırı hareket etmekten sakının. Eğer itâ'at etmekten yüz çevirirseniz, biliniz ki peygamberimize düşen sadece açık bir tebliğdir.» (29)

3) «Allah'a ve peygambere itâ'at edenler, işte bunlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, siddiklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle beraberdirler. Bunlar ne güzel birer arkadaşları!» (30).

4) «Kim Peygambere itâ'at ederse Allah'a itâ'at etmiş olur. Kim de yüz çevirirse bu seni üzmesin. Zira seni onlara koruyucu ve gözetleyici göndermedik» (31).

5) «Eğer Allâh'a ve Rasûlüne itâ'at ederseniz size amellerinizden hiçbir şey eksiltilmez.» (32).

27 — Hak Dini Kur'ân Dili, c. 2. 1076, 1077.

28 — Nisâ Sûresi, â. 64.

29 — Mâide Sûresi, â. 92.

30 — Nisâ Sûresi, â. 69.

31 — Nisâ Sûresi, â. 80.

32 — Hucurât Sûresi, â. 14.

Şu halde kâmil ve sadık birer mü'min olmak üzere mucibince amel ederek Allah ve Rasûlünün emirlerini seve seve icra eden kimseler, amel-lerinin karşılığını tam olarak bulabilirler.

6) «Ey îmân edenler, Allah'a itâ'at edin. Peygambere ve sizden olan emir sahiplerine de itâ'at edin. Eğer bir şey hakkında çekişerseniz, onu Allah'a ve Peygamberine döndürün, eğer Allah'a ve âhîret gününe inanıyorsanız. Bu (sizin için) hem daha hayırlı, hem de netice itibariyle daha güzeldir» (33).

Mü'minler herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşecek olurlarsa niza konusunun halli için Allah'a ve Rasûlüne müracaatla emredilmişlerdir. Hiçbir zaman kendi keyf ve arzularına göre halle kalkışmıyacaktırlar. İlk defa Allah'ı yani O'nun kitabını, ikinci olarak Hz. Rasûlullah'ı kendilerine merci tayin etmeye mecburdurlar. Allâh'ın ve Rasûl'ünün muhâkemesine ve bu muhakemenin hükmüne rıza göstermek, mü'min olmanın esasıdır. Çünkü bütün mü'minler, aralarında yegâne hakim olarak Allah'ı ve Peygamberi tanımak zorundadırlar.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra da yine aynı şekilde onun müs-lümanlara tevdi ettiği mukaddes Kitab ile Sünnetine uygun şekilde problemlerini halletmekle emredilmişlerdir. Böyle hareket etmek mü'min olmanın şîârıdır (34).

7) «Allah'a ve Rasûlüne itâ'at ediniz ve aranızda niza etmeyiniz. Sonra korku ile za'fa düşerseniz, rüzgârınız kesilir, devletiniz gider, sabırlı olunuz. Zira Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir» (35).

8) İşte bütün bu ahkâm Allah'ın kestiği hududdur. Kim Allah'a ve Peygamberine itâ'at ederse (Allah) onu altından ırmaklar akan cennetlere koyar ki, onlar orada ebedî kalıcıdırlar. Bu, en büyük bir kurtuluş ve saâdettir.

Kim de Allah'a ve Peygamberine isyân eder, (Allah'ın) sınırlarını (çiğneyip) geçerse onu da içinde dâim kalıcı olarak ateşe koyar. Onun için hor ve hakir edici bir azab vardır» (36).

9) «Ey mü'minler, Allah'a ve Rasûlüne hıyânet etmeyiniz» (37). Zimmet-i îmanınıza tevdi edilmiş olan ahkâmı ilâhiyeye ve sünnet-i Rasûlullâh'a riâyetsizlik edip de şükr ü istikâmetten, vefâ ve sadâkattan ayrılmayın.

33 — Nisâ Sûresi, â. 54.

34 — Hak Dini Kur'an Dili, c. 2, s. 1378.

35 — Enfâl Sûresi, â. 46.

36 — Nisâ Sûresi, â. 13, 14.

37 — Enfâl Sûresi, â. 28.

Allah ve Rasûlüne hıyânet ederseniz artık kendi aranızda mâl ve cana ırz ve nâmusa hükm ü hükûmete, vatanî menfeatlere müteallik emânetlerinize hıyânet etmeğe başlarsınız (38).

Mezkûr konuda Kur'ân âyetlerinin sayısını daha da arttırmak mümkündür. Ancak bu hususta zikrettiğimiz âyetler mevzumuzu açıklama bakımından yeterlidir.

b) S ü n n e t e G ö r e : Hz. Peygambere itâ'atın temeli Allah'ın kitabına dayandığı gibi aynı zamanda Rasûl'ünün sünnetine de dayanmaktadır. Bu hususta beyan ettiği bir hadîs-i şeriflerinde şöyle buyurmaktadır.

«Bana itâ'at eden kimse, muhakkak ki Allah'a itâât etmiş olur. İsyan eden de muhakkak Allah'a isyan etmiş olur» (39).

Cenâb-ı Hak'kın da aynı mânâya gelen âyetlerini hatırlıyacak olursak bütün mü'minlerin kayıtsız ve şartsız Hz. Peygambere boyun eğmeleri ve arz-ı teslimiyette bulunmaları icâbetmektedir.

Hz. Peygambere itâ'at onun sünnetine itâ'attan başka birşey değildir. Bunun için sünnete uyma, İslâm'ın ve imânın bir gereği olarak ortaya çıkar. Bu bakımdan sahabe-i kiram onun sağlığında Kur'ân hükümlerinin tefsirinde, müşkillerinin beyanında, aralarında meydana gelen fikir ayrılıklarının hallinde ona baş vurmaya dînin bir gereği olarak saymışlardır (40).

Hz. Peygamberin sünnetine ittiban en mühim neticesi tevrîde görülür. Sünnetin İslâm tevrîndeki ehemmiyeti, daha sahabe devrinde peygamber hayatta iken anlaşılmalıdır. Çünkü bu hakikat bizzat Kur'ân âyetlerine dayanmakta ve zaman zaman gelen âyetler Rasûlullâh'a itâ'atı, onun getirdiği şeylere uymayı, nehyettiği şeylerden sakınmayı emretmiştir. Şurası muhakkaktır ki, Rasûlullâh'a itâ'at veya açıkladığı emir ve yasaklarına ittiba aslında onun sünnetine ve sünnetin sözle ifade edilmiş şekli olan hadîslere daha doğrusu, bu hadîslerle gelen emir ve nehlere itâ'at ve ittibadan ibarettir (41).

Sahabe-i kirâm, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn devirlerinde ve daha sonraki İslâm Hukukunun bir bütün halinde uygulandığı devrelerde bu gerçek daima böyle uygulanmıştır.

38 — Hak Dini Kur'ân Dili, c. 4, s. 2391.

39 — Prof. Dr. Muhammed Hamîdullah (ter. Doç. Dr. Talât Koçyiğit) Hemmâm İbn Münebbih'in Sahifesi, Ankara, 1967.

40 — Hadîs Tarihi, s. 14.

41 — Hemmâm Sahifesi, s. 4,5. (mütercimim önsözü).

Gerek Hz. Ebu Bekr ve gerekse Hz. Ömer, meselelerin hallinde ilk defa Kur'ân'a baş vururlar, şâyet orada problemlerine tetâbuk eden bir hüküm bulamazlarsa sünnete baş vururlardı. Eğer onda da bulamazlarsa ondan sonra güzîde sahabe ile istişâre ederek en uygun görüşle amel ederlerdi (42). Aynı uygulama Hz. Ali zamanında da görülür. Nitekim kendisinden nakledilen bir hadîs-i şerif bu gerçeği dile getirir.

Ali bin Ebî Talib'den rivâyet edildi. O dedi ki; Beni Rasûlullah (S.A.V.) çağırarak şöyle buyurdu:

«Şüphesiz ki sende İsa (A.S.) a benzeyen hususlar vardır. Ona Yahûdiler buğzettiler. Hatta o derece ileri gittiler ki, annesine (iffetsizlikle) iftirada bulundular. Hristiyanlar da ona muhabbet gösterdiler. Hatta bu muhabbetlerinde o derece ileri gittiler ki, onu bulunmadığı mertebeye yükselttiler.»

Bundan sonra Hz. Ali söze başlayarak şunları söyledi:

«Dikkat ediniz, benim durumumda da iki husus vardır. Beni sevenler, beni lâıyk olmadığım şekilde yükseltirler, bana buğzedenler de olmadık iftiralarda bulunurlar. Ben bir nebî değilim. Bana bir şey vahyolunmuyor. Fakat ben, gücümün yettiği kadar Allah'ın Kitab'ı ve Peygamberinin sünneti ile amel ediyorum. İster hoşunuza giden, isterse gitmeyen bir şey olsun Allah'a itâ'at hususunda size ne emredersem bana itâ'at etmeniz gerekir.» (43) demiştir.

Mü'minlerin arasından çıkmış, onların inançlarını paylaşan ve Allah'ın emrine, Rasûlünün sünnetine ittiba eden ülü'l-emre itaat etmek yüce Allah'ın ve Rasûl'ünün emridir. Çünkü Hak Teâlâ «Allah'a ve Rasûlüne itâ'attan sonra «sizden olan ülü'l-emre de itaat edin» (44) buyurmuştur. Hz. Peygamber de «kim emire itâ'at ederse bana itâ'at etmiş olur, kim de emire ısyân ederse bana ısyân etmiş olur» (45) buyurmuşlardır.

III — SÜNNETİN FONKSİYONU

a) Hz. Peygamberin Tebliğ ve Beyan Vazifesi: Hz. Muhammed kendisine inzâl olunan Kur'ân âyetlerini müslümanlara tebliğ etmiş ve bu sûretle peygamberlik görevini yerine getirmiştir. Çünkü Hz. Peygamberin birinci kaynak olan Kur'ân'a göre ilk vazife

42 — Ahmed Emin, Fecr'ül-İslâm, s. 293, 294.

43 — Ahmed bin Hanbel, el-Müsned, c. 1, s. 160.

44 — Nisâ Süresi, â. 59.

45 — Hemmâm Sahifesi, s. 82.

fesi, Kur'ân âyetlerinin tebliği ve beyanıdır (46). Nitekim Cenâb-ı Hak Peygamber-i zîşânına hitaben şöyle buyurmuştur:

«Ey Peygamber, Rabbinden sana indirilene tebliğ et. Eğer yapmazsan (Allah'ın) elçiliğini tebliğ (ve ifa) etmiş olmazsın» (47).

Ancak peygamberlik vazifesinin sadece mücerred bir tebliğ görevine münhasır kalması halinde müslümanların büyük müşküllerle karşılaşmış olacaklarını hatırdan çıkarmamak gerekir. Çünkü tebliğ olunan ve tatbiki istenen bazı Kur'ân âyetleri mücmel gayr-i müfassal, yahut mutlak gayr-i mukayyet olarak nazil olmuştur (48).

Halbuki bir hükmün tatbik edilebilmesi için şekli, şartı ve erkânı beyan edilmelidir. Beyân edilmedikçe tatbiki de mümkün olmaz. Son derece vecîz olan Kur'ân'da da pekçok âyetler vardır ki, bunların açıklamasını da yine Hz. Peygamber yapmıştır. Aslında bu vazife de tebliğ vazifesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Ve bizzat Cenâb-ı Hak tarafından ona beyan görevi de verilmiştir (49).

« (Habibim) biz sana Kur'ân'ı indirdik. Tâ ki insanlara, kendilerine ne indirildiğini açıkca anlatsın ve tâ ki onlar da iyice fikirlerini kullansınlar» (50).

Bunun için sahâbe-i kirâm Hz. Peygamber devrinde İslâm dînine te'allük eden meseleleri, Kur'ân-ı Kerîm'den Hz. Peygamber vasıtası ile alıyorlardı.

Yukarıda işâret ettiğimiz gibi nâzil olan âyetler çok defâ mücmeldi. Müslümanlar onları anlamakta güçlük çekiyor ve çoğunlukla Hz. Peygamber'e mürâcaat ederek bu âyetlerin kendilerine açıklanmasını istiyorlardı (51).

a) İşte bunun için Kur'ân'da mücmel gelen bir hükmü tefsir eden, açıklayan veya onda mutlak geleni kayıtlayan ya da umûmî olarak gelen bir hükmü tahsis eden bir sünnet sâdır olmuştur. Namaz, oruc, hac, zekât ve hamr hakkındaki Kur'ân âyetleri ile daha pekçok âyetler böyledir. Bunlar hakkındaki tafsîlât Hz. Peygamberin kavî ve fi'lî sünneti ile açıklanmıştır (52). Ancak Hz. Muhammed bu açıklamalarını yine Kur'ân'a dayanarak yapmıştır.

46 — Abdülvehhâb Hallâf (ter. doç. Dr. Talât Koçyiğit), İslâm Teşri Tarihi, s. 14, Ankara - 1970.

47 — Mâide Sûresi, â. 67.

48 — Hadîs Tarihi, s. 12.

49 — a.g.e., s. 12.

50 — Nahl Sûresi, â. 44.

51 — Hadîs Usûlü, s. 17.

52 — İslâm Hukuk Felsefesi, s. 184; Hudâri, Târîhu't-Teşri'il-İslâmî, s. 35.

b) Sünnet Kur'ân'da bulunan bir hükmü destekler ve kuvvetlendirir. Ve böylece hükmün iki kaynağı ve iki delili olur. Biri Kur'ân âyetine dayanan delil, diğeri ise sünnetin desteklediği delildir (53).

Görüldüğü gibi Kur'ân'da zikredilen hükümlerin her nev'i hakkında hadisler söylenmiştir. Bu hadisler, mücmellerini açıkladığı gibi, mufassallarını da kayıt ve tahsis etmiştir (54). Ayrıca Kur'ân'da zikredilmeyen birçok hükümleri de yine Hz. Peygamber'in açıklamalarında bulabiliriz.

Hülâsa Hz. Muhammed'e tevdi olunan tebliğ ve beyan görevinin te'allûk ettiği saha, kendisine inzal olunan Kur'ân-ı Kerim'in insanlara duyurulması ve öğretilmesi ve dolayısıyla onların Kur'ân emir ve nehiyelerine uymalarının sağlanması esasına dayanır (55).

Eğer bu açıklayıcı sünnetler müslümanlara bir delil ve uyulması gereken bir kanun olmasaydı Kur'ân'ın farzlarını yerine getirmek ve hükümlerine uymak mümkün olmazdı.

Peygamberden sadır olduğu kesin olan şeriâtla ilgili her sünnet delil olup ona uyulması gerekir. İster Kur'ân'da bulunan mevcut bir hükmü açıklasın, isterse Kur'ân'ın temas etmediği bir hükmü vaz etsin. Çünkü hepsinin kaynağı Allah'ın açıklama ve şeriât koyma selâhiyetini verdiği masum kimse olan peygamberdir (56).

b) Hz. Peygamberin Sünnetinin Delil Oluşu: İslâm hukukunda kanun vaz'ı ve hükümleri açıklamada uyulması gereken ve Hz. Peygamberden bize doğru bir senet ile gelen kesinliği ve doğruluğu şüphe götürmeyen Hz. Peygamberin söz, fiil, ve takrirlerinin müslümanlar için bir delil ve müctehidlerin de, mükelleflerin işlerine ait meselelerde şer'i hüküm çıkardıkları teşri kaynak olduğunda ittifak etmişlerdir.

Sünnette bulunan hükümler, Kur'ân'da bulunan hükümlerle beraber uyulması gereken bir kanundur (57).

Allah (C.C.) bir çok Kur'ân âyetlerinde Hz. Muhammed'e itâ'atı emretmiş, elçisine olan itâ'atı kendisine itâ'at saymıştır. Müslümanlara ihtilâf ettikleri noktalarda onu Allah'a ve Peygambere götürmelerini emretmiştir. Allah'ın ve elçisinin verdiği bir hüküm için seçme hakkı tanımamıştır.

53 — Hadîs Usûlü, s. 17.

54 — Fecr'ül-İslâm, s. 255.

55 — Hadîs Tarihi, s. 12.

56 — İslâm Hukuk Felsefesi, s. 183, 184.

57 — a.g.e., s. 182.

Hz. Peygamberin hükmüne teslim olup gönül vermeyen kimseden imân sukût etmiştir. Bunların hepsi Hz. Peygamberin koyduğu hukuk sisteminin uyulması gereken ilâhî bir teşrî olduğunun ilâhî vahye dayanan açık delillerindendir. (58).

Hz. Peygamber'e itâ'atın ne derece önem taşıdığını müteaddit âyetlerle açıklamıştık. Yapılan bütün ibâdet ve amellerin geçerli olmasının temel esası, âyet-i kerîmede şöyle açıklanmıştır:

«Allah'a itâ'at ediniz ve Peygambere itâ'at ediniz. Amellerinizi boşa çıkarmayın» (59).

Görüldüğü üzere amellerin geçerliliği yüce Allah'a ve Hz. Peygambere itâ'ata dayanır. İtâ'atın manâsı ise sünnete ittihâ demektir ki, bu hususa daha önce de işâret etmiştik.

Sünnetin delil olduğunun kesinlikle ifade edilmesine rağmen zaman zaman ona itibar etmiyecek kimselerin de çıkması muhtemel olduğundan Rasûlullah (S.A.V.) şöyle buyurmuşlardır:

«Sizden birinizin kürsüsüne dayanarak hadis söyleyeceği zaman yaklaştı. O, sizinle bizim aramızda hâkim olan Allah'ın kitabıdır. O'nun kitabında helâl diye bulduğumuzu helâl, haram diye bulduğumuz şeyleri de haram sayarız, der. Dikkat ediniz, Allah Rasûlünün haram ettiği şeyler de Allah'ın haram ettiği gibidir» (60).

Yine Abdullah bin Ebî Râfî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlü Ekrem (S.A.V.) bazı kimselerin koltuklarına oturarak kendi emir ve nehipleri onlara ulaşınca, Kur'ân'da bulduklarından başkasını tanımadıklarını ve ancak ona tâbi olacaklarını söyleyen kimselerin çıkacağını ifade buyurmuşlardır (61).

Allah'ın Şanlı Rasûlü diğer bir hadislerinde şöyle buyurdu: «Bana itâ'at eden kimse muhakkak Allah'a itâ'at etmiş olur, isyân eden de muhakkak Allah'a isyân etmiş olur» (62).

Hassân (R.A.) da sünnetin bir vahy eseri olduğunu beyan etmek için «Cibrîl (R.A.) ın Hz. Peygamber'e Kur'ân indirdiği gibi sünneti de indirdiğini» (63) açıklamıştır.

58 — a.g.e., s. 182.

59 — Muhammed Süresi, â. 33.

60 — Şerhu Sahihî't-Tirmizî, Ebvâb'ül-İlm, c. 10, s. 133; Dârimî, es-Sünen, c. 1/2, s. 140.

61 — a.g.e. c. 10, s. 185.

62 — Hemmâm Sahifesi, s. 72.

63 — Darimî, c. 1/2, s. 141.

Daha önce de işâret ettiğimiz gibi sünnetin din olduğu beyan edilmiş, dinin gidişi ise sünnetin gidişi olarak değerlendirilmiştir (64).

Yine Makhul (R.A.) ın ifadesine göre sünnetin iki kısmı olduğu açıklanmıştır. Birinci kısmı almanın farz, terkinin ise küfür olduğu, ikinci kısmın alınmasının ise bir fazîlet, terkedilmesinin ise bu fazîletten mahrum kalmak olduğu beyan edilmiştir (65).

Hatta sünnetin mahiyetini anlatmak için biraz aşırı gidenlere rastlandığı da söylenmektedir ki, bunun sebebi ise «sünnetin Kur'ân'a hakim olduğu, buna mukabil Kur'ân'ın sünnete hakim olmadığı» (66) şeklindeki görüşlerdir.

Âyetlerin ve hadislerin ışığında şunu kesinlikle söyleyebiliriz ki, sünnet, Kur'ân âyetlerinin mücmel ve mutlak olanlarını beyân ve tefsir ettiği gibi, Kur'ân'ın söz konusu etmediği bir hükmü de koyar. Böyle hükümler sünnetle sabit olmuş olur ve Kur'ân'da hiçbir âyet ona delâlet etmez.

Neseb ile haram olanın süt ile de haram olacağı, azı dişli yırtıcı hayvanların ve pençeli kuşların etlerinin haram kılınması vs. hakkındaki hükümler yalnız sünnetle şeriat kılınmıştır (67). Bu durumda da sünnetin kaynağı, ya yine Allah'ın elçisine Kur'ân gibi vahyetmesi suretiyle olur veya Hz. Peygamberin ictihâdına dayanır (68). Nitekim bir hadis-i şeriflerinde hadislerinin ilâhî kaynağa dayandığı ve kendisine Kur'ân gibi sünnet-i mutahharanın da vahyedildiğini açıklamıştır.

«Rasulullâh dedi ki; Ben size ne bir şey veririm ve ne de sizi ondan men ederim. Ben sadece bir hazinedarım. Emrolduğum şekilde vaz ederim» (69).

Netice olarak diyebiliriz ki, sünnet ile de emir ve yasaklar konulmuştur. Bunlara uyulması mecbûrîdir. Hz. Peygamber emretmiş ve yasak etmiş olduğu hususların tâkât nisbetinde yerine getirilmesini istemiştir.

Bu konuya, ayrıca teşrî bahsinde tekrar yer verilecektir.

IV — SAHABENİN SÜNNETİN DELİL OLUŞUNDA İTTİFAKI

Peygamber (S.A.V.) in hayatında ve vefâtından sonra sahâbe-i kirâm, onun sünnetine uymak gerektiğinde ve onun da Kur'ân gibi delîl olduğunda ittifak etmişlerdir.

64 — a.g.e., c. 1/2, s. 45.

65 — a.g.e., c. 1/2, s. 141.

66 — Dârimî, c. 1/2, s. 141.

67 — Târihu't-Teşrî'il-İslâmî, s. 36.

68 — İslâm Hukuk Felsefesi, s. 184.

69 — Hemmâm Sâhîfesi, s. 87.

Peygamberin hayatında onun hükümlerini yürütüyor, buyruklarına, yasaklarına, helâl kılmasına ve haram yapmasına uyuyorlardı. Kur'ân âyetleri ile hadîslere uymanın lüzumu hususunda aralarında bir fark görmüyorlardı.

Bunun için Muâz bin Cebel (R.A.) Yemen'e vâli olarak giderken Rasûlullah (S.A.V.) in sorusu üzerine «Allah'ın kitabında bulamazsam, sünnetle hükmederim» diye cevap verdi (70).

Hız. Ebû Bekr, bir hâdise hakkında Kur'ân'a baş vurur, orada bulamazsa sünnete baş vurur, şayet hatırlayamazsa müslümanlara bu iş hakkında Peygamber (S.A.V.) den bir sünnet bilen var mı diye sorardı. Hız. Ömer de öyle hareket etti. Tâbiîn ve tebe-i tâbiîn de öyle yaptılar (71).

Bütün bunlar gayet açık olarak göstermektedir ki, sünnet İslâm hukukunun şekillenmesinde en önemli yeri işgal etmiştir ve etmeye devam edecektir.

V — SÜNNETİN KAYNAĞI HUSUSUNDA İSLÂM ULEMASININ İLERİ SÜRDÜĞÜ GÖRÜŞLER

Allah'ın elçisinin, Kitab'ın nassı olmayan hususta hüküm koyması, İslâm ulemâsı arasında görüş ayrılıklarına yol açmıştır.

a) Bir kısmı Allah'ın Peygambere itâ'atı farz kılması ve kendi rızasına uygun olacağını bilmesinden dolayı Hız. Muhammed'e Kitab'ın nassı olmayan hususlarda hüküm koyma selâhiyeti verilmiş olduğunu söylerler.

b) Diğer bir kısmı da koyduğu sünnetin mutlaka Kitab'da bir aslı olduğunu ifade ederler.

c) Bir diğer görüş sahipleri de bunun ortaya konulması, onun peygamberliğinin bir gereğidir. Hız. Peygamberin sünneti Allah'ın farz kılması ile sabittir, derler.

d) Diğer bir görüş ehli de Hız. Peygamberin sünnet koyduğu her nesnenin kalbine ilhâm edildiğini açıklarlar (71).

Bu değişik görüş erbâbının her birinin ileri sürdüğü görüşler arasında en uygun olanı Hız. Peygamber'e Kur'ân'dan başka sünnetin de vahyedilmiş olduğunu söyleyen görüş erbâbının fikirleridir. Bu son derece önemli olan hususu ayrıca teşri bahsinde yeniden tetkik edeceğiz.

70 — Şerh-u Sahihî't-Tirmizi, Ebvâb'ül-Ahkâm, b.3, c. 6, s. 68.

71 — İslâm Hukuk Felsefesi, s. 183.

a) Kur'ân'a Göre Sünnetin Mertebesi: Sünnetin delil getirilmesi ve ser'î hükümleri istinbatında kendisine baş vurulması yönünden Kur'ân'a nisbeti ikinci derecededir. Müctehid, bir hâdise için öğrenmek istediği hükmü Kur'ân'da bulamazsa sünnete baş vurur ve orada arar. Çünkü Kur'ân, ser'fatın aslı ve ilk kaynağıdır. Bir hükmü açıkladığı zaman ona uyulur, bir olayın hükmünü söylememişse sünnete gidilir (72).

b) Sünnetin Kur'ân'a Muhâlefetinin Mümkün Olamayacağı Hususu: Hz. Peygamber ancak bir tebliğciden ibârettir. Onun bu tebyîn ve tebliğ görevini ifası esnasında Allah'ın bildirdiği emir ve yasaklara muhalefet etmesi mümkün değildir. Nitekim bu husus Kur'ân-ı Kerîm'de şu âyetlerle açıklanmıştır:

«Eğer (Peygamber söylediğimiz) bazı sözleri bize karşı kendiliğinden uydurmuş olsaydı, elbette onun sağ elini (kuvvet ve kudretini) alıverirdik. Sonra da hiç şüphesiz onun kalb damarlarını koparırdık» (73).

Said bin Cübeyr (R.A.) bir gün Hz. Peygamber'den bir hadis okudu. Bir adam okunan bu hadisın Kur'ân'a muhalif olduğunu söyledi.

İbn Cübeyr de cevaben «ben kendimi bilmiyor muyum! Sana Rasûlullah (S.A.V.) den hadis okuyorum. Sen ise Allah'ın Kitâb'ı ile ona muhalefet ediyorsun. Rasûlullah (S.A.V.) Allah'ın Kitabını senden daha iyi bilir, dedi» (74).

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber (S.A.V.) Allah'ın muradettiği hususun dışında hiçbir şey söylememiştir. O ne konuşmuşsa bir vahy eserdir (75). Ve gene bizzat kendisi, ancak kendisine vahyolunana tâbi olmuştur (76).

Bu bakımdan sünnetin Kur'ân'a muhalefeti kesinlikle söz konusu değildir.

72 — a.g.e., s. 184.

73 — Hâkka Sûresi, â. 44-46.

74 — Dârimî, es-Sünen, c. 1/2, s. 141.

75 — Necm Sûresi, â. 4.

76 — A'raf Sûresi, â. 203; Yunus Sûresi, â. 15.

İKİNCİ BÖLÜM

B) SÜNNETİN TEŞRİ FONKSİYONU

1 — KANÜNİ MEVZÜ'ATIN VAZ'I

a) Genel Olarak : Hz. Peygamber teşriye ihtiyaç hâsıl olduğu zamanlarda Allahü Teâlâ'nın o hususta hüküm ihtivâ eden âyetlerini indirmesini beklerdi. Cenâb-ı Hak da konu ile ilgili birkaç âyet indirerek bu husustaki hükümlerini bildirirdi. Ancak konu ile ilgili vahy gelmezse, Hak Teâlâ'nın teşri görevini kendisine bıraktığını anlardı. O zaman ilâhî kanunun, teşri ruhunun, maslahatın ve ashabı ile meşveretin icâb ettiği şekilde ictihadda bulunurdu (77).

Gerek ahkâma ve gerekse sâir mevzulara âid hadîsler olsun, bunların sebep-i vürûdu ile ilgili rivayetlerin tetkikinden genellikle şu anlaşılacaktır ki, Hz. Peygamber'in ictihâdına dayanan bütün hükümler, Rasûlullah (S.A.V.) in bir ihtilâf hakkındaki kazası, bir hâdise hakkındaki fetvâsı ve bir suâle cevabıdır (78).

Bizzat Cenâb-ı Hak'kın bildirmesi ile biliyor ve anlıyoruz ki, Hz. Peygamber en geniş mânâsı ile teşri kuvveti elinde bulunduran yegâne otorite olarak kabul edilmiştir. Kitab ve sünnet de bu teşrin iki kaynağı olmuştur (79). Teşriin Kur'ân ve sünnetten başka bir kaynağı yoktur (80).

Demek ki, bir dînin bütün hukuk sistemi ve külliyatını ihtivâ eden Kur'ân, bu günkü ifâdesi ile pozitif hukuk ilkeleri durumunu gösterir.

Hz. Peygamber'in bizzat kendisi de hem kanun koyucu ve hem de ilâhî dinin bütün kanunlarının yorumcusu durumundadır (81).

Asr-ı Saâdet'te ortaya çıkan bir mesele hakkında müslümanlardan hiçbiri teşri kuvvetine sahip değildi. Çünkü Hz. Peygamber'in sağlığın-

77 — İslâm Teşri Tarihi, s. 16.

78 — a.g.e., s. 14.

79 — Hadîs Tarihi, s. 14.

80 — Târihu't-Teşri'l-İslâmî, s. 5.

81 — İslâm Hukuk Felsefesi, s. 44.

da herhangi bir hususta bir ihtilâfın ortaya çıkması halinde kendine baş vuruyorlardı. O da onlara bazan kendine vahyedilen Kur'ân âyetleri ile, bazan Allâh'ın bazan da kendi aklının tetkik ve takdîrinin ilham ve irşad ettiği esaslara istinâden kendi icihadı ile cevap veriyor veya ihtilâflarını hallediyordu.

Hız. Peygamber'den, ister Allâh'ın vahyine, ister kendi icihadına istinâden olsun, sadır olan hükümlerin hepsi de müslümanlar için tâbi olmaları gereken bir kanun oluyor ve bu bir teşriden ibaret bulunuyordu (82).

Burada şunu da ehemmiyetle kaydedelim ki hukuktan maksat, mer'î hukuktur. Tatbîkât imkânı bulunmayan bir hukuk külliyatının amelî olarak hiçbir kıymeti yoktur.

Bu bakımdan Hız. Muhammed zamanımızın ölçüleri içinde anlaşılan bir hukukçu gibi hareket etmemiştir. O önüne çıkan hâdiselerin gerektirdiği hükümleri, etrafındakilere sadece amelî sûrette anlatmış ve göstermiştir. Sonradan fukahanın dediği gibi bunun erkânı dördttür, şunun şartları beştir, bir aktin olması için şu unsurlar lâzımdır yolunda nazarı bir izahda bulunmuş değildir (83).

Ashında uygulama esas olduğuna göre onların kapasitelerine uygun olarak ilâhî iradenin tecellisini gerçekleştirmektir ki, o da bunu eksiksiz ve noksansız olarak yapmıştır.

b) Hız. Peygamberin Teşrî Salâhiyeti :

ba) Şerî'at Kelimesinin Anlamı : Şerîat, Cenâb-ı Hak'ın kulları için vaz etmiş olduğu dîni ve dünyevî ahkâmın heyet-i mecmuasıdır. Bu itibarla şerîat, din ile müradif olup hem ahkâm-ı asliyye denilen i'tikâdiyatı, hem de ahkâm-ı fi'liyye-i âmeliyye denilen ibâdet, ahlâk ve muâmelâtı ihtivâ eder.

Şerîat, daha umumî bir mânâ ile, bir peygamber-i zîşân tarafından tebliğ edilmiş olan kanûn-i ilâhî demektir (84).

Şerîat kökünden gelen teşrî ise, şerîat koymak, şerîat yapmak, hükümleri açıklamak ve kanun koymak mânâlarına gelir. Buna göre İslâm'da şerî'at koymak sadece Hız. Peygamber'in hayatında olmuştur. Zira yüce Allah, şerî'at koyma selâhiyetini Hız. Peygamber'den başka kimseye vermemiştir (85).

82 — İslâm Teşrî Tarihi, s. 12.

83 — Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay, Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku.

84 — İslâm Teşrî Tarihi, s. 3 (mütercim'in önsözü).

85 — İslâm Hukuk Felsefesi, s. 46.

bb) Teşri'in Aslı Kaynakları: İslâm'da ilk teşri kaynak vahy-i ilâhî idi. Ahkâm âyetleri bu vahîden sadır olmuştur. İkinci teşri kaynak ise Hz. Peygamber'in sünnet-i mutabahasıdır. Bundan da ahkâm hadisleri sadır olmuştur.

Bu iki kaynak müslümanlar için esas kanunları teşkil eder. Aynı zamanda hangi asırda olursa olsun, her müslüman müctehidin baş vuracağı kaynaklardır. Nasıl bir vak'a zuhur ederse etsin bu iki aslı kaynaktan biri, o vak'anın hükmüne delâlet ederse herhangi bir müctehidin o vak'a ile ilgili ictihatta bulunmasına lüzum kalmaz. Daha doğrusu açık nasları çiğneyerek ictihadda bulunması caiz değildir. Fakat kesin bir nass yoksa o zaman ictihada ihtiyaç hasıl olur (86).

bc) Hz. Peygamber'in Teşri'i: Şimdiye kadar yaptığımız açıklamalardan kesin olarak anlaşılmaktadır ki, Hz. Muhammed Allah'ın irâdesinin tecellisi olan emir ve yasaklarının, risâlet vazifesi sebebi ile yeryüzünde uygulayıcısıdır. Aynı zamana ve zemine göre vahyin sükût ettiği hallerde bizzat kendisi de bir kanun vâzı olarak hareket edebiliyordu. Bu hareket serbestisi ona bizzat Cenâb-ı Hak tarafından verilmişti.

Hak Teâlâ şöyle buyurdu:

«Peygamber size ne veriyse onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının» (87).

Mezkûr âyet fey (ganimet malları) hakkında nâzil olmakla beraber müfessirlerin tasrih ettikleri cihetle mânâ mukayyet olmayıp umûmidir, her emir ve yasağa şâmilidir. Bu hakikatı şu rivâyet de te'yîd eder:

İbn Mes'ud (R.A.) Hz. Peygamber'den rivâyet ederek demiştir ki, «Allah şu kadınlara lânet etmiştir: Veşm yapanlar ve yaptırınlar (88), yüzünün tüylerini yolarlar, seyrek dişli olup güzel görünmek için dişlerinin arasını yontan sırtkanlar, Allah'ın yarattığını değiştirenler» (89).

Bu söz, Benî Esed'den Ümmü Ya'kub adındaki bir kadının kulağına erişti. Kadın Kur'ân okur ve aynı zamanda mânâsını anlayabilirdi. İbn Mes'ud (R.A.) a gitti ve:

86 — İslâm Teşri Tarihi, s. 19; Fecr'ul-İslâm, s. 287, 288.

87 — Haşr Sûresi, â. 7.

88 — Yüze veya kola yahutta bedeninin herhangi bir yerine iğne batırıp boya sürerek tesbit edilen hale denilmektedir. Bilhassa halk arasında döğme tabir edilmektedir.

89 — Buhârî, Şâhih, K. Tefsir, b. 59; Nesâî, Sünen, K. Ziyne, b. 71; Dârimî, Sünen, K. İstifzan, b. 19; Ahmed bin Hanbel, el-Müsned, c. 1, s. 434.

— İşıttim ki sen şöyle şöyle söylemişsin, dedi. İbn Mes'ud (R.A.) da:

— Ben Peygamber (A.S.) in lâ'net ettiği kimselere niçin lâ'net etmiyeceğim? O Allah'ın Kitab'ında var, diye cevap verdi. Kadın:

— Ben Mushaf'ın iki kabuğu arasında ne varsa okudum, böyle bir şeye rastlamadım, dedi. İbn Mes'ud ise:

— Eğer okuduysan bulmuşundur. Allah-ü Teâlâ'nın:

« (Allah'ın) Rasûl (ü) size ne verdiyse onu alınız ve neden nehyet-diye ondan sakınınız» buyruğunu okumadın mı? Kadın;

— Evet, dedi.

Bunun üzerine İbn Mes'ud da:

— İşte Peygamber (S.A.V.) onlardan nehyetti, diye cevap verdi.

Aynı konuda calib-i dikkat olan diğer bir vak'ayı daha zikretmekte fayda vardır.

İmâm-ı Şâfiî «bana istediğinizi sorun, Allah'ın Kitab'ından ve Peygamber'inin sünnetinden size haber vereyim» demişti. Bunun üzerine Abdullah bin Muhammed bin Harun ihramdaki bir adamın eşek ve sarıca arıyı öldürmesi hakkında dînin görüşünün ne olduğunu sordu. İmâm Şâfiî (R.A.) da önce mezkûr âyeti okudu ve sonra Huzeyfe İbn'il-Yemânî'den tahdîs edilen Hz. Peygamberin şu hadîsini nakletti:

Hz. Peygamber «benden sonra gelenlere Ebu Bekr'e ve Ömer'e uyun» (91) buyurdu.

Yine Târik bin Şihâb Ömer bin Hattâb'dan tahdis eyledi ki, Hz. Ömer eşek arısını ve sarıca arıyı öldürmeyi emretti. Hz. Ömer'in emrine uymayı Peygamber (S.A.V.) emretti. Peygamber'in emrini tutmayı da Allahü Teâlâ Kitab'ında emretti. O halde Hz. Ömer'in emrini tutmak Allah'ın emri iktizasındadır. Yine Allah ve Rasûlünün emirlerine muhalefet etmeyen ülü'l-emre itâ'at kazıyyesi de bu âyete dahildir (92).

bd) Hz. Peygamber'in Kendi Hevâsından konuşmamış Olması: Hz. Peygamberin bütün kavli, fi'li ve takrirî sünnetlerinin vürûdu esnasında kendi nefsanî hislerine göre konuşmadığı yine bizzat Cenâb-ı Hak tarafından açıklanmıştır. Bir âyet-i kerimede şöyle buyrulmuştur:

90 — Ahmed bin Hanbel, el-Müsned, c. 5, s. 410.

91 — Tirmizî, Sünen, K. Menâkıb, b. 16; İbn-i Mâce, Sünen, Mukaddime, 11; Ahmed bin Hanbel, el-Müsned, c. 5, s. 382.

92 — Hak Dîni Kur'an Dili, c. 7, s. 4836, 4837.

«O kendi (rey-ü) hevâsından söylemez, O, kendisine (Allah'dan) ilkâ edilegelen bir vahiyden başkası değildir» (93).

Bunun için Hz. Peygamber'in sünneti de «vahy-i gayr-i metluv» diye isimlendirilmiştir. Gerek Kur'ân'ın mücmel ve müşkilleri açıklaması ve gerekse mutlak hükümleri takyid etmesi yönüyle Kur'ân'ın gizli mânâlarını açıklayan tefsirlerden ibarettir ki, onlara ancak vahy ile te'yid edilen peygamber muttâlî olabilir (94).

Diğer yandan Kur'ân'da bulunmadığı halde emretmiş veya nehyetmiş olduğu hükümler vardır. Aynı zamanda hüccetler getirmiştir, inzar ve tebşir etmiştir.

Bu bakımdan bütün hadisler bir vahy-i ilâhînin ve ilhâm-ı Rabbanînin eseridir.

Diğer bir Kur'ân âyetinde de Hz. Peygamber'in geliş maksadı şöyle açıklanmıştır:

«Ey Peygamber, biz seni hakikaten bir şahid, bir müjdecî, ve bir korkutucu ve Allah'a, onun emir (ve tesiri) ile bir dâvetcî ve nur saçan bir kandil olarak gönderdik» (95).

Yine onun geliş maksadına başka bir âyette şöyle yer verilmiştir:

«(Habibim) seni rahmetimizin müjdecisi (azabımızın) habercisi ve bütün insanların peygamberi olmaktan başka (bir sıfatla) göndermedik. Fakat insanların çoğu (bunu) bilmezler» (96).

Ayrıca A'râf Sûresi'nin 157. âyetinde Hz. Peygamber'in vazifeleri anlatılırken kendisine tâbi olan mü'minlere «iyiliği emreder, onları kötülükten nehyeder, onlara (nefislerine haram kıldıkları kötü şeyleri) helâl, (helâl kıldıkları) murdar şeyleri de üzerlerine haram kılar. Onların ağır yüklerini, sırtlarında olan zincirleri indirir» (97). Buyrulmak sûretiyle vazifesi anlatılmıştır. Hz. Peygamber'in verdiği âyet meâlindeki belirtilen vazifelerinin kaynağı Kur'ân olduğu kadar, aynı zamanda sünnet ve hikmettir. Nitekim bir hadis-i şeriflerinde kendisine Kitâb'la birlikte itiba yönünden Kitâb ayarında olan bir başka şeyin daha verildiğini açıklamıştır ki, bunun sünnetten başka bir şey olması mümkün değildir (98).

Peygamber (A.S.) ın dinde teşrî icihadının eşası, Kur'ân'ın ve teşrî esaslarının ona verdiği ruhtur. O, hüküm koymada, Kur'an'daki hüküm-

93 — Necm Sûresi, â. 34.

94 — Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, c. 3, s. 971, (dipnot, 7).

95 — Ahzâb Sûresi, â. 45. 46.

96 — Sebe Sûresi â. 28.

97 — A'raf Sûresi, â. 157.

98 — Hadîs Tarihî, s. 13.

lere kıyas etmede veya Kur'ân'ın şeriat koyma hususunda dikkate aldığı umumî prensiplerini uygulamaya dayanırdı. Bunun için sünnetin hükümlerinin kaynağı Kur'ân'ın hükümleri olur (99).

c) Hz. Peygamber'in Şeriat Olmayan Söz ve Fiilleri:

Hz. Peygamber de diğer insanlar gibi bir beşerdir. Ve hatta kullunun risâlet görevinden önce geldiği bizzat şehâdet kelimesinde simgelenmiştir. Ayrıca Allah onu insanlara elçi olarak da göndermiştir. Âyet-i kerimede şöyle buyrulmuştur:

«De ki, ben ancak sizin gibi bir beşerim. (Şu kadar ki) (bana yalnız tanrınızın bir tek tanrı olduğu vahyediliyor)» (100). Bu ve benzeri Kur'ân âyetlerine oldukça sık rastlanır. Bunun için:

1 — Hz. Peygamber insanlık tabiatı icabı olan, oturma, kalkma, yatma, yürüme, uyuma ve benzeri hususlarda da insanlara örnek olmuştur. Ancak onun bu gibi davranışları şeriat değildir. Çünkü bunların çıkış noktası risâleti olmayıp insanlığıdır.

2 — Hz. Peygamberin insanlık, tecrübe ve dünyevî işleri ilgilendiren ticaret, ziraat, ordu, tanzimi, savaş idaresi, bir hastalığa ilâç tavsiyesi vs. şeriat sayılmamaktadır. Aynı şekilde bunları da peygamberlik sıfatı ile yapmamıştır (101).

Her ne kadar böyle bir görüş ortaya atılmışsa da şunu da ehemmiyetle kaydedelim ki, Hz. Peygamberin bu sahaları ilgilendiren ve nizamlayan pekçok hadis-i şerifleri mevcuttur. Bunların her birisi hakkında ve yasaklar koyduğuna göre şeriat olmadığını söylemek hata olur kanaatindeyim.

Yukarıda ileri sürülen görüşe örnek olmak üzere bazı vak'alar ileri sürülmektedir. Bazı savaşlarda Hz. Peygamber askeri belirli bir yere yerleştirence sahabeden bazı zatların, yapılan bu yerleştirme işleminin bir vahî mi yoksa kendi fikri mi olduğunu sormaları neticesinde, vahye dayanmadığını söyledikten sonra, daha uygun fikir beyan edenlerin görüşüne uyarak askerin yer değiştirmesi (102). Peygamber-i zîşânın Medîne'ye hicretleri esnasında Medîne'lilerin hurma ağaçlarını aşıladıklarını görünce ondan men etmesi, ertesi sene mahsül olmayınca bunu Hz. Peygamber'e söylediklerinde «Ben sadece bir beşerim, size dîninize âid bir

99 — İslâm Hukuk Felsefesi, s. 186.

100 — Kehf Sûresi, â. 110.

101 — İslâm Hukuk Felsefesi, s. 189.

102 — ed-Dürr'ul-Mensur fi Tefsîr'il-Me'sûr, c. 2, s. 90; Fecr'ul-İslâm, s. 286.

şey emredersem onu kabul ediniz. Eğer re'yime göre bir şeye size emredersem ben sadece bir beşerim» (103) buyurmuşlardır.

3 — Hz. Peygamber'in yaptığı bir iş, şer'î bir delil sırf kendisine âid olduğunu gösterir ve ümmetini ilgilendirmese yine sünneti şer'iat sayılmaz. Buna örnek olarak da dörtten fazla hanımla evlenmesi gösterilebilir (104).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi her şeye rağmen şurası unutulmamalıdır ki, o bütün beşere örnek bir insan olarak gönderilmiştir ve İslâm onun şahsında vücut bulmuştur, pratik hayata aksettirilmiştir. Öyle olunca onun her bakımdan bir numune-i imtisâl olduğu unutulmamalıdır. Bu husus mü'minlere bizzat Cenâb-ı Hak tarafından beyan edilmiştir (105).

d) Hz. Peygamber'in İctihâdı: Herhangi bir ihtilâf veya bir hâdise yahut da bir suâl veya fetvâ talebi ile teşrii gereken bir husus zuhur etse, Allahü Teâlâ elçisine hükmü bilinmek istenen mesele hakkında hüküm getiren bir veya birkaç âyet indirmiş, Hz. Peygamber de vahyedilen bu âyetleri uyulması gerekli bir kanun olarak müslümanlara tebliğ etmiştir.

Eğer teşrii gerektiren bir hâdise olmuş fakat Allah (C.C.) bu hâdise ile ilgili hükmü beyan edecek bir âyet vahyetmemişse Hz. Peygamber, bu hükmün vuzûha kavuşması için icthadda bulunmuş ve bu icthâdın kendisine sağladığı netice ile hüküm vermiştir. İctihad eseri olarak kendisinden sâdir olan bu hüküm veya cevap, ilâhî vahye istinad eden hükümler gibi uyulması gereken bir kanun olmuştur. Bunlar çok defa ilâhî ilhamın bir neticesidir. Bu çeşit hükümleri ittiba yönünden Kur'ân âyetleri ile sâbit olmuş, diğre ahkâmdan ayırdetmek mümkün değildir.

Kaynağı ilâhî ilham olmayan bazı söz ve icthadları da mevcut idiyse de Hz. Peygamber'in bunlardaki isabeti bazan vahy yoluyla te'yîd edilmiştir. Şayet kararlarında bir beşer olarak hataya düştüğü noktalar olmuşsa yine vahy yoluyla tashih edilmiştir (106).

Hz. Peygamber'in kavli, fi'li ve takriri sünnetini icthadı ile yapmasıyla, onlarda doğrudan doğruya vahye dayanması arasında bir fark görmemişler ve hepsini vahye dayandırmışlardır.

Ancak bir kısım âlimler onun icthad yapmasında ikiye ayırmışlardır. Bunlardan bir kısmı icthâdın yanılmaya ihtimali olduğunu ileri sürerek icthad etmesini doğru bulmamışlardır. Diğer bir kısmı ise icthâd

103 — Abdülcelil İsâ Ebu'n-Nasr, İctihâdü'r-Rasûl, s. 106.

104 — İslâm Hukuk Felsefesi, s. 189, 190.

105 — Tevbe Sûresi, â. 128.

106 — Hadis Tarihi, s. 14, 15.

etmesini kabul etmiş ve şâyet yanılacak olursa yüce Allah'ın onu vahy ile ikaz edeceğini ileri sürmüşlerdir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi yanılma birkaç defa vuku bulmuş ve bizzat ikaz ile hatanın düzeltildiği Kur'ân'da açıklanmıştır (107).

e) Teşriî Değişirme Salâhiyeti:

Salâhiyet sâhibi zât veya makam tarafından neşir ve îlân edilen kanunlar, ancak ondan daha yüksek bir otorite veya bizzat kendisi tarafından mer'iyetten kaldırılabilir. İşte Cenâb-ı Hak tarafından inzal buyrulan ilâhî vahy de yine ancak kendisinden sonra gelen bir ilâhî vahy ile neshedilebilir.

Yine bunun gibi Hz. Peygamberin verdiği tâlimat da ya kendisi tarafından, yahut da Allah tarafından ta'dîl edilebilir. Kendisinden sonra gelenler, tağyîre, ta'dîle, tebdîle yetkili değillerdir. Ancak bunlar tefsîr yetkisine sahiptirler.

Uygulama yönüyle gerek ilâhî menseli olan kanunlar ve gerekse Hz. Peygamber'den sâdir olanlar aynı mertebede bulunmazlar. Bunların bazıları mecbûrîdir. Bir kısmı da tavsiye edilmiştir. Mecbûrî olanlar sayıca daha az, tavsiye edilenler biraz daha çok kanun metninin sükût ettiği hal-ler ise sayısızdır (108).

Hz. Peygamber'in irtilali, her eski âdet veya alışkanlığı ilgâ veyâ ta'dîl eden ve her nevî kanunu emreden ilâhî vahyinin kesilmesi demektir.

İslâm topluluğu Hz. Peygamber tarafından tamamlanmış olan kanunlarla ve bu kanunların müsâade ettiği inkişaf imkânları ile iktifâ etmek zorunda kalmıştır. Bu imkânlar arasında en mühim, şu husus olabilir. Kur'ân birçok emirlerle bazı yasaklar vaz ederken geriye kalanların meşrû olduğunu ilâve eder.

Bu sûretle Peygamber'den sâdir olmayan yani hakkında teşri bulunmayan ve İslâm'ın temel prensiplerine muhalif olmayan herşey mübahdır ve bu, mu'teber bir kâide teşkil eder.

Ayrıca eski Peygamberlere âid olan Kur'ân hükümlerinin de müs-lümanlar için uyulması gerekli birer hukuk kâidesi olduğunu bilmek gerekir (109).

İşte bunun için ilerleyen zaman sebebi ile İslâm Hukukunda bir hukukî boşluk ortaya çıkmaz.

107 — İslâm Hukuk Felsefesi, s. 40.

108 — İslâma Giriş, s. 110.

109 — a.g.e. s. 114.

II — SAHÂBENİN TEŞRİDEKİ YERİ

a) Sahâbenin Teşri Vaz. Edemeyeceği Esası: İslâm dîninin teşri kaynaklarının Kitâb ve sünnete dayandığını söylemiştik.

Hangi sahâbe olursa olsun herhangi bir mesele hakkında ictihâd mahsulü bir hüküm sadır olmuşsa, bu hüküm Hz. Peygamber'in ikrâr ve tesvîbine nâil olmadıkça müslümanlar için bir teşri ve onları ilzâm eden bir kanûn olmuyordu. Bu itibarla Hz. Peygamber'in sağlığında teşri kuvvet yalnız onun elinde idi.

Bunun için Asr-ı Saâdet'te herhangi bir mesele hakkında iki ayrı görüş bulunmaz (110).

b) Sahâbenin Teşri Kaynakları Yorumlama Salâhiyeti: Hz. Peygamber dâr-i bekâya geç ederken geride, müslümanların her zaman baş vurabilecekleri iki aslî kaynak bırakmıştı. Bunlardan biri Kur'ân, diğeri de sünnet idi.

Sahâbe-i kirâm zamanında herhangi bir hâdise zuhûr ettiği veya bir ihtilâf vuku bulunduğu zaman, sahabeden fetvâ ehli olanlar Kur'ân-ı Kerime bakıyorlardı. Eğer vahyolan hâdiseye delâlet eden bir nass bulunursa kıyâsa veya ictihâda baş vurmuyorlardı. Ancak bu iki aslî kaynakta meselelerine delâlet eden bir nass bulamazsa kıyasa veya ictihâda baş vuruyorlardı. Kur'ân ve sünnete müracaat hususundaki hüccetleri birçok âyette vârid olan Allah'a ve Rasûl'üne tâatla, nizalarda Allah'a ve Rasûlüne müracaâtla, Allah ve Rasûlünün hükümlerine teslim ile ilgili emirlerdi (111). Hz. Ebu Bekr ve Ömer de böyle hareket etmişlerdi.

Sahâbe müctehidleri, zuhur eden hâdiseler tatbik etmek için nasları tetkik ettikçe bu nasların anlaşılması ve murad olunan mânâları hakkında görüş ve bilgi sahibi oluyorlardı.

Her hükmün bir sudur tarihi ve kendine mahsus bir teşri sebebi de vardı. Zamana teallük eden bu gelişme sayesinde her kanunun madde madde bilinmesi mümkün olduğu gibi teşrii gerektiren hâdiselere vukuf sayesinde de kanunların getirdiği ahkâmın en mükemmel şekilde anlaşılması kolaylaşmıştı (112).

Demek ki, Hz. Peygamber'den geriye kalan teşrinin değerlendirilmesinde onunla aynı asırda yaşamış olan sahabe müctehidleri önceden ikti-

110 — İslâm Teşri Tarihi, s. 13.

111 — İslâm Teşri Tarihi, s. 24.

112 — a.g.e., s. 27.

sab etmiş oldukları dil ve teşrie âid melekeleri yanında Kur'ân'ın nüzûl ve sünnetin vürûd sebeblerine dayanmakta idiler (113).

Bu sayede sahâbe devrinde ilk iş olarak önce Kur'ân ve Sünnette vârid olan ahkâm naslarından açıklanmağa ve tefsir edilmeye muhtaç olanları müslümanlara açıklandı ve tefsir edildi (114). İşte bu tefsir ve yorum esnasında ahkâm naslarının tefsir ile ilgili birbirinden farklı pekçok görüş sadır oldu (115) ve oldukça zengin kanunî bir serh vücut buldu (116).

Sünnete güven yolunda pekçok farklı görüşlerin ortaya çıkmasının sebebi ise, müctehidlerin bazısının hüccet olarak kullanmadıkları bir sünneti, diğer bazılarının hüccet olarak kullanmaları veya bazıları nazarında tercihe değer bulunmaması yol açmıştır. Bu durum ise ahkâmla ilgili ihtilâfların zuhuruna yol açmıştır (117).

Netice olarak diyebiliriz ki, sahâbe, tâbiîn ve müctehid imamların icthadları ile sabit olan ahkâm, hakikatte teşriden sayılmamaktadır. Bunlar ancak, küllî kâidelerin basit bir şekilde genişletilmesi ve yeni zuhur eden cüz'î hâdiselere tatbik edilmesi için nasların yorumundan ibârettir (118).

III — TEŞRÎ BAKIMINDAN MEKKE VE MEDİNE DEVRİ

a) M e k k e D e v r i : Bilindiği üzere Hz. Peygamber'e ilk ilâhî vahy Mekke'de Hirâ Dağı'nda bulunan mağarada 610 senesinde inzâl edilmiş ve böylece risâlet görevini deruhte etmiştir. İşte bu tarihten başlamak üzere 12 sene ve birkaç aylık devreye İslâm tarihinde Mekke Devri denilmektedir.

Bu devrede müslümanlar sayıca az, kuvvetce zayıf, bir ümmet olmaksızın ziyâde fert olarak hayat süren küçük bir cemâ'at hâlinde bulunuyordu. Devlet işleri henüz tekevvin etmemiştir.

Hz. Peygamber bu devre içinde da'vetini Allah'ın tevhîd inancı ve halkın tapmakta oldukları putlardan bu tevhîde tevcihi üzerinde teksif etmiştir. Bu dâvete karşı duranların gerek Hz. Peygamber'e ve gerekse ona inananlara karşı her türlü hîleye baş vuranların eza ve cefalarından;

113 — a.g.e., s. 16.

114 — a.g.e., s. 23.

115 — a.g.e. s. 22.

116 — a.g.e., s. 30.

117 — a.g.e. s. 46.

118 — a.g.e., s. 4, (mütercimim önsözü).

sakınmak gayreti de bu faaliyetlere eklendiği zaman, bu devre içinde amelî teşri, medenî, ticarî ve zirai kanunların vaz'ına imkân bulunmadığı kolayca anlaşılır (119).

Demek ki Mekke devrinde nâzil olan Kur'ân âyetleri ile Hz. Peygamber'in bu âyetleri tefsiri ve diğer vürûd eden hadîs-i şerifleri hep iman esasına mebnîdir. Öncelikle tevhîd inancına sahip bir zümrenin yetiştirilmesi mümkün olmalıdır ki, ondan sonra devletin teşekkülü ve ahkâma âid hukukî müeyyideler vaz edilebilsin.

Bu bakımdan Mekke devri, tevhîd inancının kökleştirilmesi ve bayraklaştırılması için en çetin mücadelenin verildiği bir devredir.

b) M e d î n e D e v r i : Mekke devrinin hayatı çekilmez hâle gelince bizzat Cenâb-ı Hak tarafından verilen hicret emri ile Mekke terk edilerek Medîne'ye hicret edilmiştir.

İşte Hz. Peygamber'in ilâhî emir gereğince 622 tarihinde Medîne'ye hicreti ile başlayan ve vefâtına kadar devam eden takriben on senelik devreye Medîne Devri denilmektedir. Bu devrede islâmiyet kuvvetlenmiştir. Mekke'de atılan tohum burada filizlenmiş ve etrafa kök salmıştır. Müslümanlar sayıca çoğalıp bir ümmet teşkil ettikleri gibi, bir devlet olarak da ortaya çıkmışlardır.

Müslümanları teşri ve ümmeti teşkil eden fertlerin harp ve sulh halinde iken birbirleri ile ve yabancılarla olan münasebetlerini intizama sokan kanunların vaz'ı bu devrede başlamıştır (120).

Bunun için Medine devri, şahsın hukuku, aile hukuku, borçlar hukuku devletler hukuku ve ticaret hukuku ile ilgili bütün ahkâmın ortaya çıktığı bir devir olmuştur. İslâm Hukukunun bir bütün hâlinde sistemleşmesi Medîne devrine âidtir.

IV — NASLARIN MİKTARI

Bütün insanlığı düştüğü dalâletten hidâyete çıkarmak üzere gönderilmiş bulunan İslâm dîni, ahkâm bakımından gayet az ve pratik hayata tatbik imkânı olan, insanların halet-i rûhiyesine göre hükümler ihtivâ etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'deki ibâdât ve muâmelâta âid âyetler şöyle tasnif edilmiştir:

a) Çeşitli ibâdetlere ve cihâda âid âyet sayısı 140 civarındadır.

119 — a.g.e., s. 11.

120 — a.g.e., s. 11.

b) Nikâh, talâk, verâset, vasiyyet ve hacr gibi ahvâl-i şahsiyyeye müteallik âyet sayısı 70'dir.

c) Bey, icâre, rehin, şirket, ticaret ve borçlara tahsis edilmiş âyet sayısı da yine aynı şekilde 70'dir.

d) Cinâyetlere müteallik âyet sayısı 30'dur.

e) Şehâdet ve bunlara müteallik âyet sayısı ise 20'dir (121).

Daha önce de açıkladığımız gibi, bir sistemin işlerlik kazanabilmesi, basit, pratik, olmasına ve aynı zamanda problemlerin çözümü için bir takım kanûnî engellerin bulunmamasına bağlıdır. Daha kısa bir ifade ile kazüistik bir hukuk sistemi içinde çıkmaza girmemesi esasına dayanır.

Nitekim zamanımızın beşerî pozitif hukuk sistemlerinde bunu görmemiz mümkündür. Zaman zaman ortaya çıkan buhranların temelinde yatan gerçek budur. Çünkü halledilmesi istenen insanlık ve ülke yararına teklif olursa mutlaka bir kanûnî mevzuât tıkanıklığı ile karşılaşılacaktır ve bu yüzden kolay kolay halli mümkün olamamaktadır.

Halbuki ilâhî hukuk sisteminde ahkâma âid temel prensipleri ihtiva eden bütün Kur'ân âyetlerinin toplam sayısı 2000'i geçmemektedir.

İşte bu temel düsturların şerhi ve pratik hayatta tatbik edilmesi ile hayatiyet kazandırılması, Şâri-i Hakîm tarafından kendi irâdesinin tecellîsi olan ilâhî vahyi kullarına iletme, onu şerhetmek, gerektiğinde yeni kanunlar vaz etmek selâhiyeti, peygamberine bırakılmıştır.

Diğer hususlarda olduğu gibi yukarıda sayısını verdiğimiz ahkâm âyetleri hakkında da Hz. Peygamber'in sayısız denecek kadar çok hadisleri vârid olmuştur.

Bunların bir kısmı belirttiğimiz gibi Kur'ân'ın mücmel hükümlerini beyan bazı sükût geçenleri şerh ve bazı cüz'î ahkâm da muhtelif teşrî usulü ile ikmal edilmiştir. l'âmû'l-Muvakkîf'in verdiği malûmata göre ahkâm hadislerinin sayısı 4500 civarındadır.

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber devri müslümanların ihtiyaçlarını karşılayacak noksansız bir teşrî bırakmıştır (122).

V — ÖRF VE ÂDETİN TEBDİLİ

İslâm geldiği devirlerde arapların arasında câri olan pekçok örf ve âdetler vardı. Bir kız çocuk dünyaya getirmenin yüz karası olarak telâk-

121 — Târihu't-Teşrî'il-İslâmî, s. 40; İslâm Teşrî Tarihi, s. 19-21.

122 — İslâm Teşrî Tarihi, s. 19-21.

kı edildiği, meşru aile bağlarının koparılıp atıldığı, içki, kumar ve fâizin bütün fertlerin benliğini kemirip bitirdiği bir cemiyetin, bu kadar ânî bir dönüş yaparak çok kısa bir zaman içerisinde ülkeler fethedecek derecede benlik kazanmasına izâh edecek başka sebebler imkânı yoktur. Yağmacılıkla ve benzeri hareketlerle elbette dünyâlar fethetmek imkânı yoktur.

İşte müslümanları fetihlere sevkeden, onları muvaffak kılan bir iman vardı ve bu iman iki kaynaktan fışkınyordu ki, bunlar da Kitap ve sünnettir. O Kitap ve sünnet insanların ruhlarına öyle tesir icrâ etmiştir ki, bu kadar kısa sürede kıtâlar fethedilmiştir (123).

İslâm geldikten sonra eski araplar arasında hüküm sürmekte olan dîni fikir ve âdetleri Hz. Peygamber (S.A.V.) in risâleti esnasında ve daha sonraki zamanlarda değişikliğe uğramaktan kendini alamadı. Yeni bir tekâmül devri açıldı.

İslâm'da mü'minler için Peygamberin ve sahâbenin yolundan başka bir düstur bulunamayacağı hakkındaki mebde sınımsız muhafaza edildi (124). Bu bakımdan memleketin örf ve âdet hükmünde olan kanunları İslâm'ın zuhurundan sonra devlet kanunları haline inkılâb etmiştir.

Hz. Peygamber kendi müntesipleri için yalnız eski âdetleri ta'dil etmek selâhiyetine değil, açıkladığımız gibi aynı zamanda yeni kanunlar ilân etmek hakkına da malikti. Allah'ın Rasûlü sıfatı ile bu hakkı elde etmişti. Yalnız sözleri değil, ef'âli de müslümanlara hayatın her safhası için bir kanun teşkil ediyordu. Hatta sükûtu bile müntesiblerince bir âdete muhalefet etmediği mânasına geliyordu (125).

Şu haldе eskiye âid ne kadar örf ve âdet varsa bunların hepsi yeni bir hüviyet kazanmıştı. İslâm'a ters düşenler, vâzı-ı kanun tarafından bizzat değiştirilmiş, ters düşmeyenler ise sükûtle karşılanarak yine islâmî örf ve âdete inkılâb ettirilmiştir.

123 — Hadîs Usûü, s. 17.

124 — İslâm Ansiklopedisi, c. 5, s. 48.

125 — İslâma Giriş, s. 113.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

C) SÜNNETİN KAZA FONKSİYONU

I — HZ. PEYGAMBER'İN KAZÂ SALÂHİYETİ

İslâm Peygamber'i bağımsız bir devletin ifa etmek mecburiyetinde olduğu teşrî, icrâ ve kazâ yetkisini tekelinde bulunduruyordu. Hak Teâlâ ona aynı zamanda bir kanûn vâzı gibi hareket etme yetkisini de vermişti. Onu «vahy-i metlûv ve «vahy-i gayri metlûv» ile takviye etmişti. O, ancak kendisine vahyolunana tabî olmuştu (126).

Bütün müslümanlar aralarında zuhûr eden ihtilâflarını ona getirmek ve onun veeceği karara kayıtsız şartsız gönül huzuru ve rızası ile boyun eğmek zorunda idiler.

Mevzûmuzla ilgili olarak İbn Abbâs (R.A.)'ın naklettiği hadise son derece ibret verici ve dikkat çekicidir.

Bişr nâmındaki bir münâfık ile bir Yahûdî arasında arâzî yüzünden bir husûmet tehaddüs etmişti. Münâfık haksızdı. Onun için Yahûdî onu Hz. Peygamber'e muhakemeye gitmek üzere Allah'ın hükmüne dâvet etti. Çünkü onun, haksızlığa meydan vermeyeceğini biliyordu. Münâfık ise Yahûdîlerin hahambaşı ve Yahûdî şîhibazı olan Ka'b bin Esref'e mürâcâat edilmesini istedi. Çünkü hakka razı olmuyor, haksız yollarla bir hüküm elde edeceğini umuyordu.

Nihâyet Yahûdî o münafığı güçlüğüle iknâ ettikten sonra, birlikte huzûr-u saâdete girdiler. Peygamber-i zîşân her ikisini de dinledikten sonra Yahûdî'yi haklı bularak onun lehine hüküm verdi. Münâfık dışarı çıkınca bu hükme razı olmayacağını söyledi ve Yahûdî'yi zorla Hz. Ömer'in huzuruna götürdü. Yahûdî keyfiyeti ve münafığın adem-i rızasını Ömer'e anlattı. Münâfık da ifadeyi te'yîd ettikten sonra Ömer «biraz bekleyin, şimdi gelir hükmümü veririm» diyerek evine girdi. Kılıcını aldı. Çı-

kınca münafığın boynunu vurdu ve «Allah ve Rasûl'ünün hükmüne razı olmayana benim hükmüm budur» dedi (127).

Mezkûr hâdise üzerine Cenâb-ı Hak tarafından nâzil olan şu âyet-i kerîmeler, meselenin ehemmiyetini anlatması bakımından son derece büyük ehemmiyet taşır.

Hak Teâlâ şöyle buyurdu:

«Sana indirilen (Kur'ân-ı Kerîm)e de, senden evvel indirilmiş (kitablara) da her halde îmân ettiklerini boş yere iddia edenlere bir bakmadın mı ki, - onu inkâr etmeleri ile emroldukları halde yine sihirbazın huzurunda muhakeme olunmalarını isterler. (Şeytan onları dönemiyecekleri kadar) uzak bir sapıklıkla sapıtmak ister» (128).

Yine Cenâb-ı Hak şöyle buyurdu:

«Öyle değil, Rabbine andolsun ki, onlar aralarında kimi oraya, kimi buraya çektikleri (kavga ettikleri) şeylerde seni hakem yapıp sonra da verdiği hükümden yürekleri hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça îmân etmiş olmazlar» (129).

Yegâne karar mercii ancak Allah'ın Rasûlüdür. Onun vereceği kararlara rıza göstermeyen kimselerin îmân etmiş olması mümkün değildir. Onun kararlarından da ancak münâfık olanların yüz çevirecekleri yine Kur'ân âyetlerinde şöyle açıklanmıştır:

«Münafıklar «Allah'a da Peygamber'e de inandık, itâ'at ettik» derler de sonra bunun arkasından içlerinden bir zümre yüz çevirirler. Bunlar mü'min adamlar değildir.

Onlar, aralarında hükmetmesi için Allah'ın Rasûlüne dâvet edildikleri vakit (bakarsın ki) bir fırkası hemen yüz çevirip dönücüdürler. Eğer hak kendilerin lehinde ise itâ'atle koş koş ona gelirler. Bunların kalblerinde bir (küfür) marazı mı var? Yoksa (onun hak peygamberliğinden) şüphe mi ettiler? Yâhut Allah'ın ve Rasûlünün kendilerine haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, asıl zâlimler (haksızlar) kendileridir.

Mü'minlerin -aralarında hükmetmek üzere Allah'ın Rasûlüne davet olunduğu vakit- sözü ancak dinledik, itâ'at ettik «demeleridir. İşte asıl muradlarına erenler bunlardır» (130).

127 — Hak Dini Kur'ân Dili, c. 5, s. 3532; Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, c. 1, s. 131 (dipnot, 56).

128 — Nisâ Sûresi, â. 60.

129 — Nisâ Sûresi, â. 65.

130 — Nur Sûresi, â. 47-51.

Bilmünâsebe daha önce de zikrettiğimiz bu Kur'ân âyetlerinden gâyet sarîh olarak anlaşılmaktadır ki, müslümanlar bütün dâvalarında İslâm'ın hükümlerine dönmek mecburiyetindedirler.

«Onlar hâlâ cahillik (devri) nin (o kötü) hükmünü mü arıyorlar? Şüphesiz bir kanâate sahip olacak bir kavm indinde hükmü Allah'dan daha güzel olan kimdir?» (131).

Hülâsa îmânın esası, kayıtsız ve şartsız teslimiyete dayandığı için bu husûsta hiç kimsenin Allah'ın Rasûlüne muhalefet etmeye hakkı yoktur.

II — HÜKÜMLERİN İNFAZ KUDRETİ

Mühim olan kanun yapmak değildir. Kanunları uygulama alanına koyabilmektir. Meşhur bir söz vardır. Kötü bir kanûn, iyi bir uygulayıcının elinde, iyi bir kanûnun kötü bir uygulayıcının elinde elindekinden daha başarılıdır.

Bu sözün mânâsı açık olmakla beraber yine de kısaca belirtelim ki, sadece kanunun iyi olması yetmez. Aynı zamanda iyi uygulayıcılara ihtiyaç vardır.

Yüce İslâm dîninde mevcut bulunan bütün kanûnların menbâ vahyi ilâhiye dayandığı için bu husûsta kanûnî maddelerin eksikliğinden söz etmek, mü'min olan kimsenin haddine düşmemiştir. Çünkü bu bir îmân meselesidir.

Uygulayıcıya gelince o da risâlet görevini yüklenen Allah'ın elçisidir. Bir mübelliği ve mübeyyin olduğu kadar, aynı zamanda bir vâzı-ı kanûndur. Şu halde bütün yetkilerle donatılmış, şahsıyla, bilgisiyle, örnek ahlâkı ile eşsiz insandır.

O kendisine inananlara sadece belirli bir ömürle sınırlı dünya hayatında saâdet va'detmemiştir. O, aynı zamanda onları ölüm ötesi bir hayat için hazırlamış ve Allah'ın yüce kudretini onların vicdanlarına yerleştirmiştir.

İşte bu ve öteki dünyaya hakim olan yüce Allah'a inanan insanlar, Allah'la doğrudan doğruya temasta olduğuna inandıkları elçisine gizli ve aşikâr her şeylerini gelip soruyor ve onun tasvibini alarak öbür dünyadaki işlerini de teminat altına almaya çalışıyorlardı (132). Bunun için

131 — Mâide Sûresi, â. 50.

132 — İslâm Hukuk Felsefesi, s. 41.

Hız. Muhammed'in verdiği hükümler Allah'ın tavsibine dayandığından dolayı askıda ve infazsız kalmıyor, hükmün gereği icra ve infaz ediliyordu.

Burada bir kanûnî zorunluluğun olduğu muhakkaktır. Ancak hükmün infazı ve icrâsı, kanûnî formalitenin gereğinden ziyade, Allah'ın hükmü olmasından ileri gelmektedir. Allah'a inanan kimsenin, O'ndan daha üstün hiçbir otorite kabul etmeyeceği için, O'nun hükmüne uymasını sağlayacak fizikî bir zorlamaya ihtiyaç kalmaz (133).

Hülâsa, İslâm'da mevcut olan maddî müeyyidelerin yanında ondan daha müessir olan diğer bir müeyyide daha vardır ki, bu da ruhanî ve ma'nevî müeyyidedir.

Adaletin bütün idarî cihazını muhafaza etmekle beraber İslâm, kendi müntesiblerinin akıllarına, ölümden sonra dirilmeyi ve ahirette hesap vereceğini yerleştirmiştir.

Bunun içindir ki, kanûna aykırı hareket etmek fırsatı varken cezâsız kalacağını bilse bile mü'min, mükellefiyetlerini severek yerine getirir (134).

III — BİD'ATA KARŞI SÜNNETLE MÜCADELE

Bid'at lügat mânâsı ile dinde ve diğer hususlarda sonradan icadedilmiş şey demektir. Dinin aslında öyle bir şey olmadığı halde dinin bir esası gibi ihdâs edilen din dışı hareketlerin hepsi bid'attır. Bu bid'atlara karşı tek mücâdele yolu ve korunma çâresi ise Hz. Peygamberin sünnetine sarılmaktır. Çünkü insanlar arasında kök salan her bid'at, sünnetten bir parça götürmektedir. Bu, son derece önemli olan husus, Dârimî'nin Hasân (R.A.) dan tahric ettiği bir haberde şöyle açıklanmıştır:

«Bir kavim dinlerinde bir takım bid'atlar uydururlar. Ancak Allah (C.C.) o bid'atın karşılığı olan sünnetlerinden bir parçayı koparıp alır. Sonra kıyâmet gününe kadar onlara tekrar iâde etmez.» (135).

İrbâz bin Sâriye'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber, kendilerine sabah namazını müteakip son derece belîğ bir vaz'u nasihat eder. O kadar ki, bu konuşmanın tesiri ile gözler yaş döker, kalbler titrer.

Mev'ızanın ardından bir zât, Allah'ın Rasûlüne hitâben;

— Ey Allah'ın Rasûlü, sanki o bir vedâ konuşmasına benzemektedir. Bize tavsiyede bulun, der.

133 — a.g.e., s. 39.

134 — İslâma Giriş, s. 109.

135 — Dârimî, es-Sünen, c. 1/2, s. 45.

Allah'ın elçisi de;

— Size Allah'dan korkmanızı, (mü'min olmak şartıyla) Habeşli bir köle de olsa dinlemenizi ve itâ'at etmenizi tavsiye ederim. Benden sonra aranızdan hayatta kalanlar pekçok ihtilâflar görecektir. Size sünnetime ve hidâyete ermiş Hulefâ-i Râşidîn'nin sünnetine sımsıkı sarılmak gerekir. Dişlerinizi sıkarak ona sarılız.

Siz, aman dine muhalefet etmekten sakınız. Çünkü dine sonradan sokulan herşey bid'attır ve her bid'at da dalalettir» (136).

Mü'minlerin ortaya çıkacak olan bütün fitnelerden ve bid'attan, Allah'ın Kitab'ına ve Rasûlünün sünnetine sarılmakla korunabilecekleri yüce Rasûl tarafından zikrettiğimiz şekilde açıklanmaktadır. Eğer bid'at bir toplum içinde kök salmaya başlarsa her bid'atın yerleşmesi neticesinde sünnetten bir parça zâil olur. Netice itibariyle en sonunda kavimler dinlerini tamamen kaybetmiş olurlar. Çünkü dinin ilk zâiyatı ve gidişi sünnetin terkedilmesidir. Bir ipin kuvveti aşına aşına gittiği gibi din de sünnet de gider (137).

Dinin içine bid'at karıştırılmak istenmesi ve bu gibi hallere rastlanılması, sahâbe-i kirâm zamanına kadar uzar.

Bir defasında İbn Mesûd (R.A.) ile Huzeyfe (R.A.) birlikte oturuyorlardı. Bir adam geldi ve onlara bir şey hakkında sordu.

İbn Mesûd Huzeyfeye;

— Bu bana sordukları şey hakkında fikrin nedir, dedi.

Huzeyfe cevap verdi;

— Onlar onu bilirler, sonra da (mucebince ameli) terkederler.

İbn Mes'ud da soruyu sorana döndü ve:

— Şayet siz bize Allah'ın Kitab'ından veya Nebîsinin sünnetinden bir şey sorarsanız biz onu biliriz ve size onunla haber veririz. Ancak dine sonradan karıştırdığımız bid'atlardan soracak olursanız, işte buna bizim cevap vermeye gücümüz yetmez» dedi. (138).

Amr bin Eşca, Ömer bin Hattâb'ın şöyle söylediğini nakleder: «Sizinle, Kur'ân'ın şüpheli hususları ile mücadele eden bir takım insanlar gelecek, onlara, sünnetle karşı çıkınız. Çünkü sünnet ashâbı, Allah'ın Kitabını daha iyi bilirler» (139).

136 — a.g.e., c. 1/2, s. 44.

137 — a.g.e., c. 1/2, s. 45.

138 — a.g.e., c. 1/2, s. 46.

139 — a.g.e., c. 1/2, s. 46.

Bunun için diyebiliriz ki, dünyevî ve uhrevî saâdetin temini ancak Hz. Peygamber'in sünnetine ittiba ile mümkün olabilir. Zührî dedi ki; Şimdiye kadar gelmiş ve geçmiş âlimlerimiz şunu söylemişlerdir: «Sünnete sarılmak, kurtuluşa ermdir.» (140).

IV — FAZLA SUÂLDEN SAKINMA GEREĞİ

Gerek Cenâb-ı Hak ve gerekse Hz. Peygamber, müslümanların fazla suâl sormaktan kaçınmalarını istemiştir. Bu durum, ümmet için bir rahmettir ve Cenâb-ı Hak'ın kullarına acımasından başka bir şey değildir.

Çünkü İslâm şeriatında mukarrer olan asıllardan biri ibahadır. Çeşitli hayat meseleleri hakkında Şârî tarafından herhangi bir delile binâen hüküm sabit olmadıkça, bu şeylerin yenilmesi, kullanılması veya yapılması mübahtır.

Bunun içindir ki, kanunî mevzuâtın azlığı herhangi bir kusur veya noksanlık teşkil etmez. Çünkü hakkında kanun olmayan herşey ibaha üzere carîdir (141).

Allah ve Rasûlü, bunun için ancak ihtiyaç hasıl olduğunda ve vuku bulan hâdiseler gerektirdiğinde ahkâm vaz etmişlerdir. Fakat bunun dışında farazî meselelerin ve vukuu muhtemel ihtilâfların halli için hüküm vaz'ına gitmemişlerdir.

İşte fazla suâl sorulmamasının istenmesi, bu bakımdan bir rahmet olarak değerlendirilmektedir (142).

Cenâb-ı Hak bir âyet-i kerîmesinde şöyle buyurmuştur:

«Ey iman edenler, Allah'ın affettiği şeyleri -ki eğer size açıklanır- sa ve siz bunları Kur'ân inerken sorup da hükmü kendinize izhar edilirse fenanıza gidecektir- sormayın. Allah çok yarlıgayıcıdır, cezada da aceleci değildir» (143).

Mezkûr âyetin nüzül sebebi hakkında Müslim'in Ebû Hureyre'den tahriç ettiği bir hadîs-i şerifte şöyle söylemiştir: «Rasûlullah (S.A.V.) bize hutbe îrad buyururken dedi ki;»

— Ey nâs üzerinize hac farz kılınmıştır. O halde haccedin.»

140 — a.g.e., c. 1/2, s. 45.

141 — İslâm Teşri Tarihî, 19.

142 — a.g.e., s. 17.

143 — Mâide Sûresi, â. 101.

Bir adam;

— Her sene mi? diye sordu. Rasûlullah (S.A.V.) cevap vermedi. O adam aynı suâli üç defa tekrarlayınca Rasûl-ü Ekrem şöyle buyurdu:

«Sizi yalnız bıraktığımda, siz de beni yalnız bırakınız. Zira sizden evvelki milletler peygamberlerine suâl sormak ve onlarla ihtilâf etmek yüzünden helâk oldular. Sizi bir şeyden men ettiğim zaman ondan sakının. Bir şey emredersem, gücünüzün yettiği kadar onu yapmaya çalışın» (144).

Ebû Davud'un Sa'd bin Ebî Vakkâs (R.A.) dan tahrîc ettiği diğer bir hadis-i şerifte de durum şöyle nakledilmiştir:

Akrâ bin Hâbis haccın her sene için mi farz olduğunu Rasûlullah (S.A.V.) e bir biri ardınca üç defa sormuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

«Müslümanların içinde şüphesiz büyük günah sahibi olan o kimse-dir ki, insanlara haram edilmedik bir şeyin hükmünü sorar da o, sırf bu suâlden dolayı haram kılınmış olur» (145).

Yukarıda zikrettiğimiz mezkûr âyet, Tirmizî ve İbn-i Mâce'nin Ali bin Ebî Talib'den tahrîc ettiklerine göre bu münasebetle nazil olmuştur.

Sahâbe-i kirâm zikrettiğimiz vak'aya benzer pekçok olay hakkında Hz. Peygambere sorarlardı. O hususta daha önceden yerleşmiş bir örf ve âdet olsa bile Allah'a inanmış müslümanlar, o mesele hakkında Allah'ın gerçek hükmünü öğrenmek ihtiyacını duyarlardı.

Halbuki fazla suâl insanın aleyhine tecellî eden bir takım hükümlerin vüruduna sebep olabilmektedir.

Hadîste açıklandığı üzere fazla suâl, geçmiş milletlerden pekçoğunun helâkına sebep olabildiği gibi, o husustaki meselenin hükümlerinin daha da ağırlaştırılmasına yol açmıştır.

Bunun en bariz örneğini Hz. Musa'nın kavminde görmekteyiz. Fırunların idaresi altında bulunan Mısırlılarca sığır mukaddes bir hayvandı, ona taparlardı. Bu âdetleri buzağı meselesinde de görülmektedir (146).

İşte Hz. Musa Allah'dan başka hiçbir şeye tapılamıyacağı akîdesini kökleştirmek ve eski bâtil inancı gönüllerden söküp atmak, bir de mucizesinin tecellî etmesi ile ölüyü dirilttikten sonra kâtilin adını ona söylet-mek için Allah'ın emri olarak onlara bir inek boğazlamalarını emretmiş-

144 — Müslim, Sahîh, K. Hac, b. 413; K. Fedâil, b. 131; Neşâi, es-Sünen, K. Menâsik, b. 1; Ahmed bin Hanbel, el-Müsned, c. 2, s. 247, 258.

145 — Ebu Davud, es-Sünen, K. Sünne, b. 6.

146 — Bakara Süresi, â. 92-93.

ti. Onlar ise herhangi bir inek keserek emri ifâ edecekleri yerde, ineğin yaşını, rengini ve ineğin diğer bütün evsafının açıklanmasını istemişlerdi. Fazla suâllerinden dolayı meseleyi o derece güçleştirdiler ki, az kalsın aradıkları sığın bulamayacaklar ve istenileni yapamayacaklardı (147).

İşte bütün âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber ümetinin bu duruma düşmesini istemediğinden daima kolaylaştırmayı fakat zorlaştırmamayı emretmiştir. Bunun için de:

«Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız. Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz» (148) hükümleri ile İslâm'ın zorlaştırılmasına vesile olabilecek fazla suâlden kaçınılması istenmiştir. Çünkü sorulan her suâl, o meselenin haram kılınmasına sebep olabilir. Fakat sorulmazsa Cenâb-ı Hak o meselede kullarını yapıp yapmamakta muhayyer bırakabilir veya ondan men edebilir (149).

Rasûlullah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Allah farzları farz kıldı, onları zayi etmeyiniz. Bir takım hadler (ceza-i müeyyideler) koydu, onları te-cavüz etmeyiniz. Bazı şeyleri haram kıldı, onlara da yaklaşmayınız. Sizi rahmet olmak üzere unutmaksızın bir takım şeylerde de sükût buyurdu, onları da araştırmayınız» (150).

İşte bu açıklamalarımız muvacehesinde diyebiliriz ki, İslâm hukuk sistemi, bir yığın kanunî mevzuât arasına gömülmemiştir. Her bakımdan mükemmel ve uygulamaya elverişli bir sistem olarak teşekkül etmiştir.

V — SÜNNETİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE ZUHUR EDEN İHTİLÂF

a) Genel Olarak : Hz. Peygamberin vefatından sonra sünneti delil olarak kullanmada farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu farklı görüşler, iki ana grupta toplanmaktadır ki, bunlardan birincisi Hz. Peygamber'in hadîslerinin kesinlikle delil olduğunu söyleyen ve bütün hukukî meselelerde hadîse dayanarak hüküm veren Hicaz Mektebi ile, hadîsin metin veya senet yönünden güvenilir olmadığı hallerde rey ve icthada daha fazla değer veren Irak Mektebi'dir.

Demek ki böyle iki farklı görüşün ortaya çıkmasının temeli sünnete güven meselesinden sâdır olmaktadır. Sünnete itimad da, onun râvi-

147 — Bakara Sûresi, â. 67-71.

148 — Buhârî, es-Sahîh, K. Meğâzî, b. 60; Kitâb'ul-Ahkâm, b. 22; Darimî, es-Sünen, Mukaddime, 24.

149 — Târihu't-Teşri'il-İslâmî, s. 20.

150 — a.g.e., s. 20.

erine ve rivâyet keyfiyetine mebnîdir. İşte imamlar önce bu güven yolu üzerinde ihtilâf etmişlerdir. Şimdi bu her iki mekteb salıklarının dayanıklıkları temel esaslara kısaca göz atalım:

a) **Hicaz Mektebi**: Bunların sâliklerine hadîs ehli de denilir. Hicaz müctehidlerinin temsil ettiği görüştür. Ahkâm hususunda başvurdukları yol, Hz. Peygamber'in hadîsleri ile sahâbenin fetvâlarıdır. Teşrihlerinde bu eserleri, ibârelerinin zâhir ve hafî yönünden delâlet ettikleri mânaları anlamaya ve bunları ahkâmın illet ve gayelerini araştırmaksızın zuhur eden hâdiselere tatbik etmeye çalışmışlardır.

Akla muhalefeti söz konusu olan bir nass buldukları vakit, bazan bu muhalefete bile aldırış etmeden onun nass olduğunu ileri sürebilmişlerdir (151).

Nitekim Abdullah bin Hanbel, hadîs veya rey ile amel hususunda sunları söylemiştir:

«Bir şehirde hadîs rivâyet eden bir râvî bulunsa ve o râvî rivâyet ettiği hadîsin doğru olup olmadığını bilmeseydi, fakat bu râvî ile beraber şehirde re'y ile amel eden bilginler de olsa, şehir halkı bir hâdis ile karşılaşarsa bunlardan hangisine baş vurur? diye babamdan sordum. Babam hadîs râvisinden sorarlar. Re'y ile amel edenlerden sormazlar. Zira hadîs bâbında zayıf olan adam, re'y ile amel edenden daha kuvvetlidir» diye cevap verdi (152).

Ehl-i hadîs, görüşlerini te'yit etmek için Hz. Peygamber'den bazı hadîslerine istinâd ediyorlardı: Bu hadîslerden biri şöyledir:

Mikdâm bin Ma'dikeribe'den rivâyet edildi. O dedi ki: **Rasûlullah (S.A.V.) Hayber günü eşek etini ve diğer bazı şeyleri haram kıldı ve sonra şöyle buyurdu: «Sizden birinizin kürsüsüne dayanarak benden rivâyet edip hadîs söyleyeceği zaman yaklaştı. O, sizinle bizim aramızda hâkim olan Allah'ın Kitab'ıdır. Onun Kitab'ında helâl diye bulduğumuz şeyleri de haram sayarız» der. Dikkat ediniz ki, Allah Rasûlünün haram ettiği şeyler de Allah'ın haram ettiği şeyler gibidir**» (153).

Yine aynı meseleye temas eden ve Şa'bi'den rivâyet edilen diğer bir hadîs-i şeriflerinde de:

«Siz kıyastan siddetle sakıncıdır. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yedin ederim ki, siz kıyasla hareket ederseniz haramı helâl, helâli da ha-

151 — İslâm Teşrihi Tarihi, s. 47.

152 — İllâm'ul-Muvakkîn, c. 1, s. 88; Fecr'ul-İslâm, s. 298.

153 — Şerh-u Sahîhi't-Tirmizî, Ebvâb'ul-İlm, c. 10, s. 133; Dârimî es-Sünen, c. 1/2, s.

140. İbn-i Mace, es-Sünen, Mukaddime, 2.

Hadîsin hasen olduğu söylenmiştir.

ram kılarınsınız. Fakat Muhammed (S.A.V.) in ashabından bir kısmının hafızasında muhafaza ettiği size ulaşan hadislerimle amel ediniz» (154).

İşte Hicaz fakihlerinin re'ye şiddetle karşı çıkmalarının esası, arzettiğim ve benzeri rivâyetlere dayanmaktadır. Buna rağmen hüküm çıkarmada, re'ye hiç yer vermedikleri söylenemeyeceği gibi, Medine ulemâsının ihtilâf ettiği âhâd hadisleri de delil olarak kullanmamışlardır (155).

c) I r a k M e k t e b i : Bu ekolün temsilcileri de Irak müctehidlerinin temsil ettiği gruplardır. Bunlara ehl-i re'y de denilir.

Ehl-i re'yin teşri sahada hadîsten faydalanmadıklarını ve hadîsi tamamen reddettiklerini söylemek, elbette realiteye ters düşer. Ancak onlar metin ve senet yönünden tam itimat kazanamamış hadîslere göre, re'yi tercih etme cihetine gitmişlerdir (156).

Nitekim Irak müctehidleri Ebu Hanîfe ve ashâbı, mütevatir ve meşhur sünneti hüccet olarak kullanmışlardır ve yalnız fukahadan sika olanların rivâyetlerini tercih etmişlerdir. Yine Ebu Yusuf «yalnız hadîs ehlinin üzerinde durduğu ve fukahanın bildiği hadîsleri kabul etmek gerektiğini» söylemiştir.

Buna mukâbil İmâm-ı Malik ve ashâbı da daha önce de belirttiğimiz gibi Medine ulemâsının ittifak ettiği hadîsleri hüccet olarak kullanmışlardır. İhtilâf konusu olan âhâd hadîsler ise terkedilmiştir.

Diğer imamlar ise sika olan bütün râvîlerin rivâyetlerini hüccet olarak kabul etmişlerdir (157).

Ehl-i hadîs, kendi görüşlerini teyit ve takviye etmek için Hz. Peygamber'den hadîs rivayet ettikleri gibi, ehl-i re'y de aynı yola baş vurmuş yolunun ve metodunun doğruluğunu hadîslere istinad ederek isbat etmeye çalışmıştır.

Sevbân'ın Rasûlullah (S.A.V.) den rivâyet ettiği bir hadîs-i şerfi delil olarak zikretmişlerdir ki hadîs şöyledir.

«Size bir hadîs geldiği vakitte siz onu Allah'ın Kitab'ına arzediniz. Eğer ona muvâfıkça onu alınız, şayet muvâfık değilse onu terkediniz» (158).

154 — Dârimî, c. 1/2, s. 47. (Senedinin araştırılması icabeden bir hadîs görünümündedir.

155 — İslâm Teşri Tarihi, s. 46.

156 — a.g.e., s. 46.

157 — a.g.e., s. 45.

158 — Şerh-u Sahîhi't-Tirmizî, Ebvâb'ül-İlm, c. 10, s. 132 (dipnot 133).

Sevbân'ın rivâyet ettiği söylenen bu hadîs hakkında Yahya bin Maîn demiştir ki; onu şamlılar Yezid bin Rabîa'dan, o da Ebi'l-Eş'as'dan, o da Sevbân'dan, o da Rasûlullah

Kendilerini haklı göstermek için delil olarak ileri sürdükleri hadîsin mahiyetini (158 nolu dipnot) ile nakletmeye çalıştık. Hadîsin zındıklar tarafından uydurulduğu ve mevzu olduğu açıklanmıştır.

Görüldüğü üzere re'y ile amel edenler haddi tecavüz ettikleri gibi, ehl-i hadîs de aynı şekilde bazı noktalarda çok ileri gitmişlerdir. Hatta bazıları «sünnetin Kur'ân'a hakim olduğunu, Kur'ân'ın ise sünnete hakim olmadığını söylemişlerdir.

Her iki mekteb arasında çok çekişmeler olmuştur. Yukarıda da kısaca temas ettiğimiz gibi her bir görüş ehli kendine mahsus bir takım deliller getirmeye çalışmıştır (159).

Hülâsa, Irak fâkihleri, şâriin gayeleri ve teşriin bina kılındığı esaslar üzerinde titizlikle durmuşlar ve şer'î ahkâmın mânalarının mâkûl ve maksatlarının, halkın mesalihini gerçekleştirmek olduğuna kani olmuşlardır.

Bu sebebledir ki, şer'î ahkâmın nasları ve hükümleri arasında mübâyenet ve muhalefet yoktur (160).

VI — SÜNNETİN TEDVİNİ

a) S a h â b e D e v r i : Hz. Peygamber yeni bir İslâm neslinin yetiştirilmesi görevini yüklediği için hayatın her safhasına ait hadîsler irad buyuruyordu.

Sahâbe-i kiram da çeşitli müşkillerle karşılaştıkları zaman Hz. Peygambere baş vuruyorlardı. Onun, gerek bu müşkillerin hallinde ve gerekse sahabenin izahına ihtiyaç duyduğu birçok âyetin tefsirinde beyan ettiği fikirleri ve açıklamaları, sünnetin geniş bir külliyat olarak teşekkül etmesini vesile olmuştur (161).

Hz. Peygamber'in söylediklerine ve yaptıklarına, ashâbının hattı hareketlerinin sükûtle tasvibine dâir olan bilgi malzemesinin toplanmasına bazı zatlar tarafından Hz. Peygamber'in hayatında başlanmış ve irtihalinden sonra da bu işe birçokları tarafından devam edilmiştir. Hz.

(S.A.V.) den rivâyet etmiştir. Bu râvî zincirini beyandan sonra Yahya sözüne devam ederek dedi ki, hadîs batıldır. Onu zındıklar uydurmuştur. Çünkü Yezid bin Rabia meçhuldür, Ebî'l-Eş'as'dan işittiği bilinmez. Ebu'l-Eş'as da Sevban'dan rivâyet etmemiştir. Ancak Ebî Semâe'l-Berkî Sevban'dan rivâyet etmiştir. Bütün yönleri ile hadîs batıldır. (Şerh-u Sahîhi't-Tirmizî, Ebvâb'ul-İlm, c. 10, s. 132, 133).

159 — Fecr'ul-İslâm, s. 299, 300.

160 — İslâm Teşri Tarihi, s. 47.

161 — Hadîs Usulü, s. 19

Peygamber'in yüzbinden fazla ashabı, gelecek nesillere bu mevzuda hafızalarına dayanarak kıymetli hadisler bırakmışlardı. İçlerinden bazıları onları yazarak tesbit etmişlerdir (162). Ancak Arapların çoğunluğu ümmî olduğu için Resûlullah'dan duyduklarını ezberliyorlardı. Aralarında bulunan birkaç kişi bu sözlerden rivâyet edilenleri aynı zamanda yazıyordu.

Abdullah bin Amr bin el-as, yazanlardan biriydi. Bu hususta kendisinden nakledilen şu hadîs-i şerif oldukça ilgi çekicidir:

«Abdullah bin Amr dedi ki, ben Rasûlullah (S.A.V.) den işittiğim her şeyi yazıyordum, ezberlemeyi muradediyordum. Kureys beni nehyetti dedi ki, «Sen Rasûlullah (S.A.V.) den işittiğin her şeyi yazıyorsun. Halbuki Resûlullah (S.A.V.), gazap halinde de konuşan, rıza halinde de konuşan bir beşerdir.

Onların bu sözü üzerine bir süre yazmaktan vaz geçtim. Bu durumu Resûlullah (S.A.V.) e hatırlattım da: «Yaz, nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, benden ancak hak (söz) çıkar» buyurdu. (163).

Şu hususu ehemmiyetle kaydedelim ki, Hz. Peygamber sağlığında ancak belirli zevâta hadîs yazma müsaâdesi vermişti. Bunun esas sebebi de sünnetin Kur'ân'a karıştırılması endişesi ve korkusu idi.

Bu bakımdan diyebiliriz ki Hz. Peygamber devri, müslümanlara Kur'ân ve ahkâmını şâmil naslardan müteşekkil bir kanun bırakmıştır. Ancak bu devirde sünnet cüz'î bir istisnâ dışında tedvîn edilmemiştir (164). Tedvîn edilemediği için de belirli bir sünnet mecmuası üzerinde ittifak sağlanamamış, müştereken müracaatı temin edebilecek şekilde müslümanlar arasında neşredilememiştir.

İslâm Hukukunun ikinci aslı kaynağı olan ve sünnetle gelmiş bulunan ahkâm nasları da, diğer bütün sünnet gibi sahabe devrinde tedvîn edilmemiştir.

Hz. Ömer hilâfeti zamanında hadisleri toplatma ameliyyesini düşünmüş, ancak sahâbe-i kirâm ile yaptığı istişâre neticesinde yukarıda belirttiğimiz gibi Kur'ân'la karıştırılmasından korktuğu için düşüncesini gerçekleştirmekten vaz geçmiştir (165).

b) Tâbiîn ve Tebe-i Tâbiîn Devirleri: Gerçek mânâda sünnetin tedvîni hususunda ilk ciddî çalışmayı yapan halife

162 — İslâma Giriş, s. 116.

163 — Târîhu't-Teşrî'ül-İslâmî, s. 40.

164 — İslâm Teşrî Tarihi, s. 22.

165 — a.g.e., s. 26.

Ömer bin Abdülazîz olmuştur. Zamanın Medîne valisi Ebu Bekr Muhammed bin Amr bin Hazm'a yazdığı bir emîrnâme ile başlamıştır ki, Halife bu emîrnâmesinde şöyle diyordu:

«Hz. Peygamber'in hadislerini araştır ve yaz. Zira ben ulemanın gitmesinden ve ilmin kaybolmasından korkuyorum.» Böyle bir emir, meşhur hadîscilerden Muhammed bin Şihâb ez-Zühri'ye de gelmiştir.

Bunun üzerine bu iki zât sünneti tedvîne başlamışlardır. Bu suretle ikinci teşrî kaynağın nasları bir asır boyunca sadece râvîlerin ve hâfızların göğüslerinde hıfzedilmiş olarak kaldıktan sonra, ilk defa resmî bir yoldan ve yazılı olarak tedvîn edilmeye başlanmış oluyordu (166).

Ancak yüksek bir kanunî kıymeti hâiz olan malzeme daha Hz. Ömer ve Osman'ın hilâfetleri zamanında oralara gidip yerleşen Hz. Peygamber'in ashâbı vasıtası ile üç kıt'a üzerine dağılmış bulunuyordu (167). Bunun için H. 2. asrın bidâyetinden itibaren büyük bir kısmı ile tedvîn edilmiş bulunan sünnetin toplama işi büyük bir emek ve gayret neticesinde mümkün olabilmıştır (168).

H. 140 senesinde halife Mansur'un talebi üzere İmam Mâlik bin Enes, el-Muvatta isimli kitabını vücuda getirdi. Bu kitab, her ne kadar bir hadîs kitabı olarak şöret kazanmış ise daha ziyade bir fıkıh kitabıdır. Çünkü topladığı hadislerden teşrî yönüyle faydalanmıştır ve hüküm istidlâl etmiştir (169).

H. 2. asırda imam Ahmed bin Hanbel râvîlerine göre müsnedi tertib etmiştir (170).

Nihayet H. 3. asırda tedvîn edilen Kütüb-i Sitte adıyla meşhur altı kitab ise bu sahadaki çalışmaların zirve noktasını simgelemektedir. Bunlar da:

- 1 — Ebu Abdillah Muhammed İbn İsmail el-Buhari'nin (H. 194-256) el-Buhari ve el-Camiu's-Sahih'i,
- 2 — Ebu'l-Huseyn Müslim İbn'il-Haccâc el-Kuşeyri en-Neysaburi'nin (H. 204-261) Müslim ve el-Camiu's-Sahih'i,
- 3 — Ebu Abdurrahman Ahmed en-Nesâi'nin (215-303) en-Nesâi ve Sünen'i,
- 4 — Ebu Davud Süleyman es-Sicistânî'nin (202-275) Ebu Davud ve Sünen'i,

166 — a.g.e., s. 43.

167 — İslâma Giriş, s. 116.

168 — İslâm Teşri Tarihi, s. 39.

169 — Hadîs Tarihi, s. 215.

170 — İslâm Teşri Tarihi, s. 43.

5 — Ebu İsa Muhammed bin İsa et-Tirmizî'nin (209-279) et-Tirmizî ve Sünen'i,

6 — Ebu Abdullah İbn Mace el-Kazvîni'nin (219-273) İbn Mace ve Sünen'ini zikredebiliriz.

Ayrıca gerek H. 2. ve gerekse H. 3. asırlarda Siyer ve Meğaziye, Müsneflere, Sünenlere, Musannaflara, Cüzlere ve belirli konulara tahsis edilmiş pekçok kıymetli eserleri meydana getirilmiştir (171).

Hadis çalışmaları bu devirde altın çağını yaşamıştır. Tedvîn işi sünneti kaybolmaktan muhafaza etmişse de, müslümanların, avamdan olsun, havâstan olsun, Kur'ân naslarının ihtivâ eden bir kitab üzerindeki birleşmeleri gibi bütün sünneti ihtivâ eden bir tek mecmua üzerinde müştereken birleşmelerini sağlayamamıştır. (172).

Ancak akl-ı selîm sahibi herkes, hazik bir düşünüşle sahihinden ayırdedebilir. Zaten zamanımızda sahih hadis külliyyatı belirlendiği gibi, mevzu olan ve hatta diğer bir takım evsafı haiz bulunan hadisler de müstakil kitaplar halinde toplanmıştır. Her müslüman, bu muteber hadis kitaplarına müracaat ederek dînin ahkâmını tetkik etme imkânına sahiptir.

N E T İ C E

H. Peygamber, Allah'ın elçisi sıfatı ile yüce İslâm dînini beşeriyette son din olarak tebliğ etmiştir. Ancak bu görevini ifâ ederken her bakımdan Cenâb-ı Hak'ın mazhariyyetine nâil olmuştur.

İslâm dîni hem dünyaya ve hem de âhirete ait hükümler getirdiğinden ve müntesiplerinin dünyevî ve uhrevî hayatlarını tanzim ettiğinden dolayı Allah'ın elçisi de bu sıfatla hem bir Rasûl, hem de dünyaya ait otoriteyi elinde bulunduran bir devlet reîsi idi. Din ve dünya işlerine ait bütün otoriteyi Allah'ın izni ile elinde bulunduruyordu.

İşte bu otoritenin gereği olarak teşrî, icra ve kaza fonksiyonunu tam mânâsı ile ifâ etme yetkisine sahipti.

Yirmi iki küsur senelik peygamberlik hayatında ilâhî iradenin tecellisine uygun olarak bir İslâm devleti kurmuş ve bizzat pratik hayatı ile de buna örnek olmuştur. Dâr ü bekâya göç edişinden bu yana geride bıraktığı Kitap ve Sünnet'e sınıksız sarılmayı emretmiştir.

Onun sünnet-i mutabharasını her türlü tezvîr ve iftiradan uzak tutmak için fevke'l-beşer gayret gösteren nice zevât çıkmıştır. Buna rağ-

171 — Hadis Tarihi, s. 231 ve dv.; İslâm Teşrî Tarihi, s. 43.

172 — İslâm Teşrî Tarihi, s. 43.

men bu araştırmalar son bulmamış, yuce İslâm dđni var olduğu muddetce -ki zaten son dindir- devam edecektir. Bu uğurda sarfedilen gayret ve emekler, en ulvđ bir gâye uğruna sarfedilmiş demektir.

İşte bizim bu araştırmamız da bu gaye ve maksatla yapılmış kúçük bir çalışmanın neticesidir. İlkdir fakat son değildir. Araştırmamızın her bir bölümünün ve hatta her müstakil başlığının derinliğine bir araştırmayı gerektirdiğinde şüphesizdir.

Ancak seminer mevzuu olarak ele aldığımız konumuzu, hacim yönüyle daha fazla genişletemedik. Zamanımızın kısıtlı olması, bu kadarla iktifa etmemizi gerektirdi.

Bu hususta emeğini harcayan, ihlas ile hakkın ikâmesine yardımcı olanlara selâm olsun.

BİBLİYOGRAFYA

KUR'ÂN-I KERİM

- A h m e d İ b n H a n b e l , el-Müsned, (Mısır, H. 1313).
- A b d ü l c e l î l İ s a E b u ' n - N a s r , İctihâdu'r-Rasûl, (Kahire, H. 1369, M. 1950).
- A h m e d E m i n , Fecr'ul-islâm, (Mısır, M. 1935, H. 1354, 3. b.).
- A n s a y O r d . P r o f . Ş a b r i Ş a k i r , Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku (Ankara, 1958).
- e l - B u h â r î E b u A b d i l l a h M u h a m m e d B i n İ s m a i l , el-Câmiu's-Sahih, (İstanbul, 1315).
- B a z A b d ' ü l - A z î z , el-Edille en-Nakliyye ve'l-Hissiyye, (Medine, 1395).
- B i l m e n Ö m e r N a s u h î , Hukuku İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kamusu, (İstanbul, 1970).
- Ç a n t a y H a s a n B a s r i , Kur'ân-ı Hakîm ve Meâli Kerîm, (İstanbul, 1962, 4.b.).
- D â r i m î E b u M u h a m m e d A b d i l l a h , es-Sünen, (Dimaşk, H. 1349).
- E b u D a v u d S ü l e y m a n İ b n ' i l - E ş ' a s e s - S i c i s t â n î , es-Sünen, (Mısır, M. 1952, H. 1371).
- H a l l â f A b d ü l v e h h â b (Giriş ve notlar ekliyerek tercüme eden Doç. Dr. H ü s e y i n A t a y) , İslâm Hukuk Felsefesi, (Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973).
- H a l â f A b d ü l v e h h â b (ter. Doç. Dr. T a l â t K o ç y i ğ i t) İslâm Teşri Tarihi, (Ankara Üniversitesi Basımevi 1970)
- H a m î d u l l a h P r o f . D r . M u h a m m e d , (terc. Kemal Kuşcu) İslâma Giriş, (İstanbul, 1965).
- H a m î d u l l a h P r o f . D r . M u h a m m e d (ter. Dr. Talât Kocyiğit) Hemmân İbn Münebbih'in Sahîfesi, (Ankara, 1967).
- e l - H u d â r î M u h a m m e d , Tarihu't-Teşri'il-İslâmî, (Mısır, M. 1954, H. 1373, 6.b.).

- İbn Mace Muhammed bin Yezîd el-Kazvîni, es-Sünen, (Mısır, 1349).
- İbn' il-Arabî el-Mâlikî Ebu Bekr, Şerh-u Sahihî-t-Tirmizî (Mısır, M. 1934, H. 1353, 1.b. c.1-12).
- İbn' il-Kayyim el-Cevzîyye Muhammed bin Ebî Bekr, İlâm'ul-Muvakkûn an Rabbi'l-Alemîn, (Mısır, 1326).
- İslâm Ansiklopedisi (Hadis ve Sünnet maddesi) Koçyiğit Prof. Dr. Talât, Hadis Usûlü, (Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınlarından, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975, 2.b.).
- Koçyiğit Prof. Dr. Talât, Hadis Tarihi, (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınlarından, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1977)
- Kılıçer Dr. M. Esad, İslâm Fıkhdında Rey Taraftarları, (Ankara, 1975)
- Müslim bin el-Haccâc, el-Câmiu's-Sahîh (Mısır, 1290).
- Suyutî Celâlüddîn Abdurrahman İbn Ebî Bekr, ed-Dürr'ul-Mensûr fî Tefsîr'il-Me'sûr, (Mısır, H. 1314).
- Tirmizî el-İmâm el-Hâfız Ebî İsâ Muhammed bin İsâ, es-Sünen, (Mısır, 1967).
- Yazır Hamdi, Hak dînî Kur'ân Dili, (İstanbul, 1968, 2.b.).